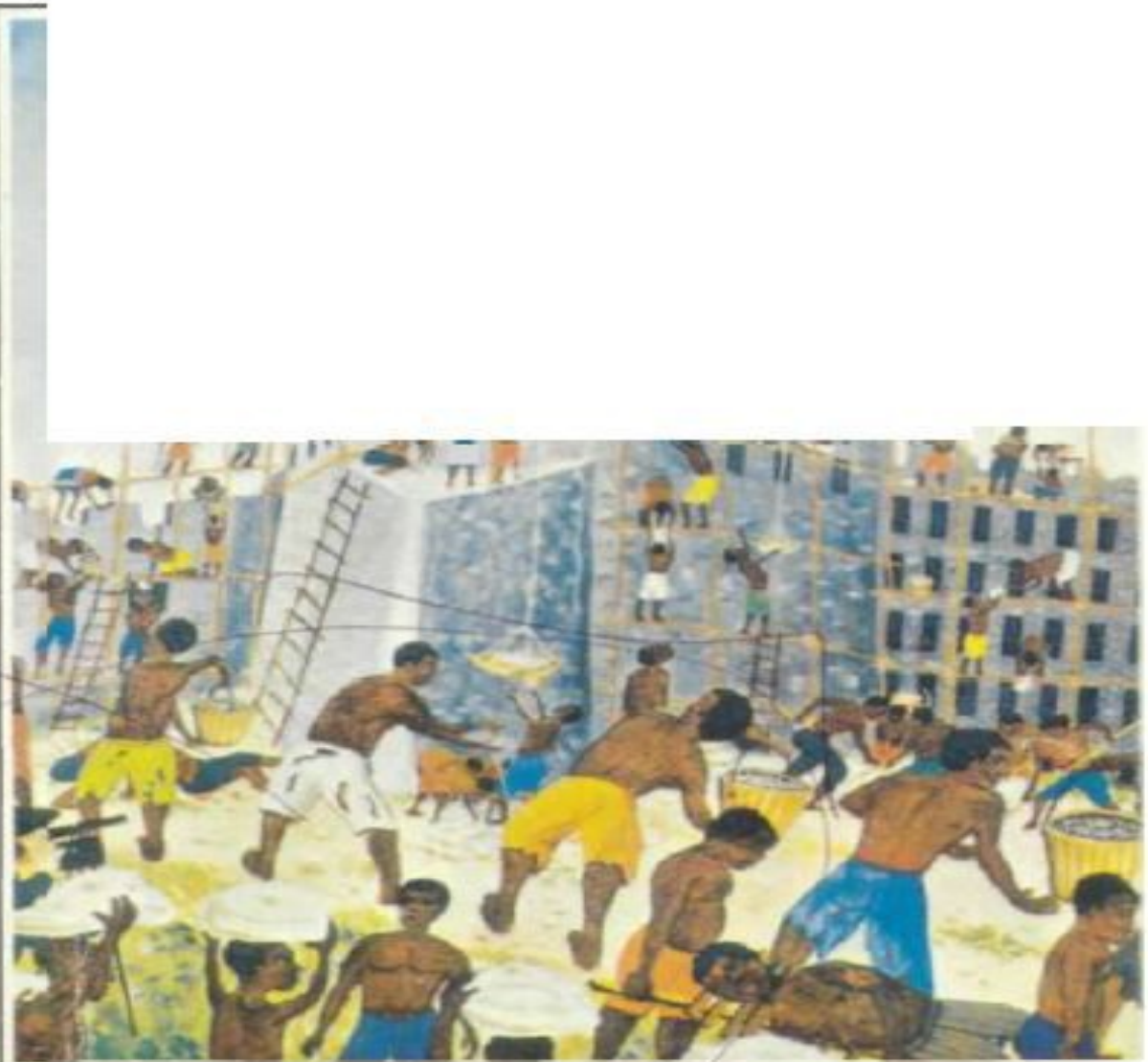

BU DÜNYANIN KRALLIĞI

Alejo Carpentier

Türkçesi
NÂZİM ASLAN

Alejo Carpentier

Bu Dünyanın Krallığı

Türkçesi Nazım Aslan

Can Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYTAN

Girebilir miyim ?

TANRI

Kimsin sen ?

ŞEYTAN

Batı 'nın Kralı.

TANRI

Kahrolası. Kim olduğunu biliyorum. Gir.

(Şeytan girer)

ŞEYTAN

Ey yüce mahkeme,

İlksiz ve sonsuz esirgeyici!

Nereye gönderiyorsun Columbus 'u

Kötülüklerimi yinelesin diye?

Bilmiyor musun ki uzun süredir

Hüküm süren benim buralarda?

Lope de Vega

1. Mumdan Kafalar

Normandiyalı bir hayvan yetiştiricisiyle karanlık işler çeviren bir kaptanın Fransız Cap'ına getirdiği damızlık yirmi aygır arasından hiç duraksamadan geniş karınlı, bacakları alacak birini beğenmişti "Ti Noel". Her doğumda daha küçük taylar doğuran kısraklarla çiftleşmeye uygun bir aygır. Kölesinin atlar konusundaki bilgisine güvenen Bay Lenormand de Mezy de öyle ince eleyip sık dokumadan, *çil çil altınları* sayıvermişti. "Ti Noel" ata ipten bir dizgin yapmış, bu alaca benekli, dayanıklı hayvanın geniş sırtına keyfince kurulmuştu. Atın sağrılarında akan vıcık vıcık ter, at azmanının kalın kıllarında hemen asit köpüğüne dönüşüyordu. Sabahın erken saatlerinde pazardan dönen zenci hizmetçi kadınların parlak renkli kareli atkılılarıyla renk cümbüşüne dönen büyük sokağa girmeden önce, daha çevik al bir ata binmiş efendinin ardında, dükkânları salamura kokan, yelkenleri nemden katılaşmış, peksimetleri yumrukla kırılacak kadar sert liman mahallesinden geçmişti. Genel Vali'nin her yanı midye kabuklarıyla süslü saltanat arabasından, Bay Lenormand de Mezy'ye tok bir sesle selâm verildi. Sonra köleyle efendisi, atlarını, hatırlı müşterilerini çekmek için vitrininde *Gazette de Leyde* bulunduran berber dükkânının önüne bağladılar.

Efendisi sakal tıraşı olurken, girişteki vitrini süsleyen dört kafayı rahatça seyretti "Ti Noel". Daha

önce donmuş yüzleri çerçeveleyen peruk saçları kırmızı halının üzerine lüle lüle yayılıyordu. Bu kafalar (gözlerindeki kımltırsız ölü bakışlara karşın) birkaç yıl önce gezgin bir şarlatanın Cap'a getirip diş ve romatizma ağrılarına iyi geldiğini ileri sürdüğü bir iksiri satmak için kullandığı konuşan kafa kadar canlı görünüyordu. Garip bir rastlantıyla, yandaki işkembecinin vitrininde, dillerine bir tutam maydanoz konmuş, derileri yüzülmüş mum renkli dana kelleleri sergileniyordu. Kelleler, kırmızı kuyruklar, jelatinli paçalar ve Caen usulü işkembeyle dolu güveçlerin ortasında, sanki uyukluyormuş gibiydiler. İki vitrini tek bir tahta perde ayırıyordu. "Ti Noel", aynı masada, renksiz dana kellelerinin yanında beyaz efendilerin kellelerinin de sunuluşunu düşleyerek eğleniyordu. Bir şölende konuklara sunmak için kümes hayvanlarının kendi tüyleriyle özenle süslenişi gibi, usta ve acımasız bir aşçı bunların kellelerini de kendilerine en yakışan peruklarıyla donatmış olmalıydı. Masanın kenarını süslemek için, geriye kala kala marul yaprağı ya da zambak çiçeği biçiminde dizilmiş turp kalıyordu. Öte yandan, arapzamlı kavanozlarının, lavanta suyu şişelerinin ve pirinç unu kutularının, işkembe güveçleri ve koç yumurtası dolu tepsilerle şaşkırtıcı komşuluğu iğrenç bir şölen görünümünü çağırıyordu.

Bol kelle vardı o sabah, çünkü işkembecinin yanındaki kitapçı da Paris'ten gelen son gravürleri çamaşır mandallarıyla bir tele asmıştı. Bunlardan en az dördünde, Fransa kralının, çevresi güneş, kılıç ve defne dallarıyla süslenmiş yüzü görülüyordu. Ama daha başka peruklu kelleler vardı, belki de saray ileri gelenleriydi bunlar. Saldırıya geçmiş savaşılar, çatık kaşlı yargıçlar, altlarında bazı dizeler yazılı, gülümseyen kültürlü kişiler görülüyordu. Köleler okuma bilmediğinden, "Ti Noel" için hiçbir anlamı yoktu bu dizelerin. Daha basit yapılmış başka renkli gravürler de vardı. Bunlarda, bir kentten ele geçirilişini kutlamak için atılan şenlik fişekleri; kocaman şırıngalı hekimlerle dansçılar; bir parkta körebe oyunu; ellerini bir hizmetçinin eteğinin altına daldıran çapkın gençler ya da salıncakta safça, sere serpe salman bir hanımın cömertliğini çimene uzanmış hayran hayran seyreden bir çapkının düzenbazlığı göze çarpıyordu. Bu sırada, bakır üzerine işlenmiş bir gravür "Ti Noel" in ilgisini çekti. Dizinin sonuncusuydu bu. Konusu kadar yorumu yönünden de ötekilerden farklıydı. Bir zenci tarafından kabul edilen amirale benzer birini ya da Fransa elçisini temsil ediyordu. Çevresi kuştüyünden yelpazelerle donatılmış zenci, maymun ve kertenkele resimleriyle süslenmiş bir tahta oturmuştu. "Ti Noel", dükkânının eşiğinde topraktan yapılmış uzun bir pipoyu yakmaya çalışan kitapçıya, "Bu kim?" diye sorma yürekliliğini gösterdi.

"Bir kral, senin ülkenin kralı."

Kendi düşüncesinin doğrulanmasının öyle gereği yoktu; çünkü Lenormand de Mézy'nin konutundaki en yaşlı at, şeker değirmeninin taş yuvaklarını çevirdiği sırada Mackandal'ın ilahi söyler gibi anlattığı öyküleri anımsamıştı genç köle. Öyküsünü istediği biçimde bitirmek amacıyla, büyük Popo, Arada, Nago ve Fonla Krallıklarında olup biten olayları her zaman yapmacık ve keyifsiz bir sesle anlatırdı bu Mandingue. Büyük insan göçlerinden, yüzyıllardan bu yana süregelen savaşılardan, hayvanların insanlara yardım ettiği inanılmaz kavgalardan söz ederdi. Adonhouesso'nun, Angola Kralının, Kral Dâ'nın öykülerini bilirdi. Yılan, öldükten sonra, yeniden diriliş ilkesine uygun olarak Kral Dâ olup yeryüzüne dönmüş; suların ve doğumun efendisi, ebemkuşağı olan bir kraliçeyle gizemli bir biçimde birleşmişti. Mandingueelerin yenilmez imparatorluğunun kurucusu acımasız Kankan Muza'nın destanı ile ilgili bölümde sözü uzattıkça uzatırdı. Kankan Muza'nın atları gümüşlerle, işlemeli örtülerle donatılmıştı. Kişnemeleri kılıç şakırtılarını bastırıyordu; omuzlarının yan tarafındaki iki davulun sesi gök gürültüsünü andırıyordu. Üstelik ellerinde mızrakları, ordularının önündeydi bu krallar. Eczacı büyücülerinin ilmi sayesinde yara almıyorlardı. Yanlışıklıkla Yıldırım ya da Demir Tanrılarına saldırırlarsa ancak o zaman yara alırlardı. Bunlar gerçek krallardılar. Şu

hacıyatmaz benzeri, Tanrısal rollerini ancak saraylarındaki' sahnelerde yapan; oynak bir dansın ritmiyle kadınsı bacaklarını sergileyen; kellerini bir başkasının saçlarıyla süsleyen beylerden değillerdi. Bu beyaz krallar, hilalin siperlerine ateş eden topların seslerinden çok keman senfonilerini, taşlama türünden acemi dizeleri, metreslerinin dedikodularını ve guguklu saatlerinin ezgilerini dinlerlerdi. "Ti Noel" eğitilmemiş olmasına karşın, Mackandal'ın derin bilgisinden kaynaklanan gerçeklerle adamakıllı yoğrulmuştu. Afrika'da kral hem savaşçı, hem avcı, hem yargıç, hem de din adamıydı. Onun değerli tohumlarıyla yüzlerce kadın gebe kalıyor, bu karınlardan güçlü ve soylu kahramanlar dünyaya geliyordu. Buna karşılık Fransa ve İspanya'da kral savaşa generallerini gönderiyordu; yargı işlerinde yetersiz ve bilgisizdi; günah çıkardığı rasgele bir papaz tarafından tersleniyordu. Görevlilerin yardımı olmadan, bir geyik avlamaktan âcizdi. Ancak sıksa bir prens doğurtacak kadar cinsel güce sahipti. Bu prene, gülünç duruma düşüklerini düşünmeksizin, yunus gibi uysal ve uçarı bir balığın adı veriliyordu. Oysa Afrika'da ağaçlarla konuşabilen, dört bir yana buyruklar yağdıran, bulutlara hükmeden, erkeklik tohumları bronz ve ateşten, çelik kadar sert, leopar gibi yırtıcı prensler vardı.

"Ti 'Noël", berberden çıkan ve yanakları pudralı efendisinin sesini duydu. Şimdi onun yüzünün de, vitrinde sıra sıra duran o donuk renkli dört mum yüzden bir farkı yoktu. Bay Lenormand de Mézy, geçerken, işkembeciden bir dana kellesi alıp köleye verdi. Açlıktan sabırsızlaşmış aygırın sırtındaki "Ti Noel", bu beyaz, soğuk kelleyi eliyle yoklayıp inceliyor ve efendisinin peruğunun altında gizlediği kel kafaya da böylesine dokunduğunu hayal ediyordu. Bu arada, pazardan dönen zenci kadınların ardından, hanımlar da saat on ayinini bitirip kiliseden çıkmışlar, sokak kalabalıklaşmıştı. Zengin bir memurun nikâhsız melez karısının ardından, onun kadar esmer bir hizmetçi geliyordu. Elinde palmiye yaprağından yelpaze, dua kitabı ve güneş şemsiyesi vardı. Sokağın köşesinde bir kuklacı kukla oynatıyordu. Daha ilerde bir denizci, hanımla denizci hanımlara İspanyol usulü giydirilmiş minik bir Brezilya maymunu gösteriyordu. Meyhanelerde, tuz ve nemli kum dolu fiçılarda soğutulmuş bira şişeleri. boşaltılıyordu. Limonade papazı, Başpapaz Cornejo boz katırına binmiş, kendi bölge kilisesine geliyordu.

Bay Lenormand de Mézy'yle kölesi, deniz kıyısındaki yolu izleyerek kentten çıktılar. Kalenin burcundan top sesleri duyuldu.

Kralın donanmasından *Korkusuz* gemisi ufukta görünmüştü; Kaplumbağa Adasından dönüyordu. Gemilerin bordalarında top atışlarının yükselen dumanı görüldü. Bay Lenormand de Mézy yoksul bir subay olduğu günlerdeki anılarına dalıp ıslıkla bir "fifre" marşı çalmaya başladı. "Ti Noel", fiçi işçilerinin sık sık söylediği denizci şarkısından bir nakarat mırıldadı. Bu nakaratta İngiltere Kralına küfrediliyordu. Şarkının sözleri kendi dilinde değildi, ama son bölümü iyi tanıyordu. Bu nedenle de nakaratin anlamını biliyordu. Ayrıca, ona göre İngiltere Kralı tıpkı adanın öbür yarısına egemen olan Fransa ve İspanya Kralları gibi beş para etmezdi. Mackandal'ın ileri sürdüğüne göre, bu kralların karıları yanaklarına öküz kanından allık sürüyorlar, birinci çocuktan sonraki dölütlerini bir manastıra gömüyorlardı. Bu manastırın mahzenleri, gerçek dünyayı görmeyen iskeletlerle dolup taşmıştı. Gerçek Tanrıları tanımayan ölümler istenmiyordu orada.

2. Organ Kesimi

Yaşlı at alışkın olduğu düzenli adımlarla değirmeni döndürürken, ters çevrilmiş büyük bir fiçinin üstüne oturmuştu "Ti Noel". Mackandal, şekerkamışlarını demet yapıp uçlarını demir silindirlerin arasına sokuyordu. Bu ince uzun boylu, gövdesi güçlü Mandingue, kanlanmış gözleriyle "Ti Noel" üzerinde garip bir etki yaratıyordu. Ciddi ve sert sesiyle zenci kadınları kolayca elde edebiliyordu. Ve masalcı sanatıyla (kişileri acımasızca alaya alarak öykünürdü), özellikle Sierra Leone'deki zenci

köle tüccarlarına satılmadan birkaç yıl önce tutsak olarak yaptığı yolculuğu anımsadığı zaman, herkesi susturuyordu. Onu dinlerken çan kuleleriyle, yontulmuş taştan yapılarıyla, uzun kapalı balkonlu Normandiya tipi evleriyle Fransız Cap'ının, Gine kentlerinin yanında solda sıfır kaldığını anlıyordu çocuk. Mazgal mazgal surlar üzerine kondurulmuş kırmızı topraktan kubbelere; çöllerin ötelere, topraksız insan topluluklarından öteye kadar uzanan, uçsuz bucaksız ünlü çarşılar vardı orada.

Bu kentlerde, madenleri işleyip, bir savaşçının elinde kuş kanadı kadar hafif, bıçak gibi keskin kılıç yapan yetenekli ustalar vardı. Yağmurla beslenen suyu bol ırmaklar insanların ayaklarının dibinde akıyordu. Hiçbir şey eksik değildi Tuz Ülkesi'nde. Kocaman evlere buğday, susam ve darı doldurulmuştu. Krallıklar arasında zeytinyağından tutun da Endülüs şarabına kadar mayi değişik tokuşu yapıyordu. Palmiye dalından çatılar altında kocaman davullar, alt kısımları kırmızıya boyanmış, insan yüzleri işlenmiş kocaman davullar, yan gelmiş yatıyorlardı. Yağmurlar bilgelerin büyüüne boyun eğiyorlardı. Sünnet düğünlerinde yeniyetmeler kanlı kışkırlarıyla oynarken, ses yansıtan taşlar fırlatılıyordu. Bu taşlar, uysal uysal akan büyük çağlayanlar gibi ezgili sesler çıkarıyordu. Kutsal Widah kentinde, sonsuz döngünün mistik simgesi olan Kobra'ya ayin düzenleniyordu. Tıpkı bitki dünyasını yöneten Tanrılara yapılan ayin gibi. Tuzlu göllerin kıyılarındaki gürültüleri duyulmazlaştıran sazlıklarda, çoğu kez sırılsıklam, parıltılar içinde ortaya çıkıyordu bu Tanrılar.

At çok yorulmuştu, dizlerinin üstüne çöküverdi. Öylesine uzun, öylesine acılı bir çılgılık duyuldu ki, bitişik evlerin üzerinden yükselen bu çılgılığı duyan güvercinler yuvalarından havalandılar. Mackandal, kamışlarla birlikte, birden beklenmedik bir hızla dönen yuvaklara sol elini kaptırmış, kolu omzuna kadar araya sıkışmıştı. "Ti Noel" bir bıçak aldı, atı değirmenin direğine bağlayan kolanları kesti. Patronun ardından, tabakhanedeki köleler değirmene koşuştular. Et tütsüleme ve kakao kurutma yerlerindeki işçiler de geldiler. Mackandal şimdi silindirleri ters yöne çevirerek ezilmiş kolunu çekiyordu. Sağ eliyle de söz dinlemeyen dirseği ve bileği hareket ettirmeye çalışıyordu. Şaşkın şaşkın bakıyor, başına geleni anlamamışa benziyordu. Kanı durdurmak için koltuk altından iple sıkı sıkıya bağladılar. Patron ekmek bıçağını bilemek için bileğitaşının getirilmesini buyurdu. Kol bununla kesilip koparılacaktı.

3. Elin Buldukları

Önemli işler için işe yaramaz hale gelen Mackandal, sürüleri gütmekle görevlendirilmişti. Gün ağarmadan inekleri ahırlardan çıkarıyor, dağlara, çiğın sabahın geç saatlerine dek kalkmadığı sık otlu ve gölgeli yamaçlara götürüyordu. Karınlarına kadar yoncalara gömülüp otlayan hayvanların ağır ağır dağılışlarını izleye izleye, hiç önemsemediği bazı bitkilere karşı garip bir ilgi uyanmıştı onda. Bir keçi boynuzunun gölgesine yatıp sağlam kolunun dirseğine dayanarak, şimdiye kadar önemsemediği tüm toprak ürünlerini arıyordu. Sinsiliği, fitneliği ve gizlenmeyi sevmesiyle dikkati çeken tuhaf türlerin yaşamını şaşkınlıkla keşfediyordu. Karıncaların yollarından kolayca sıyrılan zırhlı küçük evrenin dostlarıydı bunlar. Adı bilinmeyen kuş yemlerini; minik biberleri; ince kollarını kayalar arasına uzatan sarmaşanları; geceleri terleyen, yaprakları tüylü, yalnız yaşamayı seven bitkileri; insan sesini duyunca büzülen küstümotlarını; tırnağın pire ezerken çıkardığı ses gibi öğle vakti çıt diye çatlayan kapsülleri; güneşsiz yerlerde arapsaçına dönmüş yığınlar oluşturan sürüngen sarmaşıkları tek elle topluyordu. Bu bitkiler arasında bir tanesi insanlarda yanıklar oluşturuyor, bir başkası da gölgesinde dinlenenin başını şişiriyordu. Ama şimdi Mackandal daha çok mantarlarla ilgileniyordu: Küf, kelle, toprak ve hastalık kokan mantarlarla. Gözleri kımıldamayan, bakan ya da uyuklayan kurbağalara yuva olan karanlık mağaralarda benekli şemsiyelerini açan ökseotu mantarlarıyla içleri salgı dolu mantarlarla. Mandingue, bir mantarı parmaklarının arasında ezerken burnuna zehir kokusu

geliyor, sonra bunu bir ineğe koklatıyordu. Hayvan derin soluk alıp şaşkın şaşkın başını çevirirken, Mackandal aynı türden başka mantarlar aramaya koyuluyordu. Mantarları boynuna asarak taşıdığı kaba saba, deri bir torbada saklıyordu.

"Ti Noel" atları yıkama bahanesiyle Bay Lenormand de Mézy'nin konutundan sık sık uzun süre ayrılıp tek koluyla buluşuyordu. Birlikte vadinin sonuna doğru yürüyorlardı. Orada arazi engebeliydi. Dağların eteklerinde derin mağaralar vardı. Çok uzaklardan gelenlerin ziyaretini kabul etmesine karşın, yine de tek başına yaşayan yaşlı bir kadının evine varıyorlardı. Duvarlarda, ağır direkli kırmızı bayrakların ortasında birçok kılıç asılıydı. Nallar, parıltılı taşlar, demir tellerle bağlanmış paslı kaşıklar, Baron Samedi'yi, Baron Piquant'ı, Baron La Croix'yi ve buna benzer, mezarlıkta yatan beyleri defetmek için, haç biçiminde asılmıştı. Mackandal, Loi Ana'ya torbasında taşıdığı yaprakları, otları, mantarları, bitkileri gösteriyordu. Yaşlı kadın bunları özenle inceliyor, eziyor, kimilerini kokluyor, kimilerini kaldırıp atıyordu. Kimi kez, insan yavruları doğuran garip hayvanlardan, bazı duaların etkisiyle kendilerini hayvan sanan insanlardan söz ediyorlardı. Kimi hayvanların saldırısına uğrayan kadınların, geceleri hayvan sesi çıkardıkları bilinen olaylardandı. Birinde, Loi Ana garip bir tavırla öyküsünün tam ortasında susuverdi. Gizli bir emir almış gibi mutfağa koştu; kollarını kaynar yağ dolu bir tencereye daldırdı. Kadının yüz ifadesinin hiç değişmemesi "Ti Noel" in dikkatini çekti. Daha da garibi, kollarını yağdan çıkardığı zaman, ne bir kabarıklık, ne de bir yanık izi kalmıştı. Oysa kızaran yağda korkunç cızırtılar duyulmuştu. Mackandal olayı doğal karşılamış gibi görünürken, "Ti Noel" şaşkınlığını gizlemek için büyük çaba harcadı. Mandingue ile büyücü kadın aralarında yavaş sesle konuştular. Arada bir de uzun süre susup uzaklara bakıyorlardı.

Bir gün, Bay Lenormand de Mézy'nin av köpeklerinden birini yakaladılar. "Ti Noel" ata biner gibi durup köpeğin kulaklarından tutarken, Mackandal mantar suyuyla açık sarı renge boyanmış bir taş hayvanın burnuna sürdü. Köpeğin kasları büzüldü, birden şiddetle sarsılıp sırtüstü düştü. Bacakları kaskatı, dişleri dışarda kalmıştı. O akşam Mackandal eve dönünce değirmenleri, kakao ve kahve kurutma makinelerini, çivit fabrikasını, demirhaneleri, sarnıçları ve et tütsüleme yerlerini uzun süre seyretti.

"Vakit geldi," dedi.

Ertesi gün, boş yere çağırıp durdular onu. Efendi, zencinin kısa yoldan bulunması için bir süre avı düzenledi. Ama fazla da üstelemedi. Tek kollu bir kölenin ne değeri vardı ki. Ve sonra her Mandingue, herkesin bildiği gibi, kaçak çalışan bir zenciydi. Mandingue demek har vurup harman savuran, asi ruhlu iblis demektir. Ayrıca Mandingueler köle pazarlarında pek ilgi görmüyorlardı. Düşündükleri tek şey ormana kaçmaktı. Önünde bunca arazi varken pek uzağa gidemezdi. Kaldığı yere dönünce herkesin önünde, ibret olsun diye işkence görecekti, cezasını çekecekti. Alt tarafı tek kollu bir zenciydi. İyi cins bir çift çoban köpeğini yitirme tehlikesini göze almak budalalık olurdu, Bu Dünyanın Krallığı değmezdi. Mackandal kocaman bıçağıyla köpekleri susturmayı düşünebilirdi.

4. Çağrı

"Ti Noel", Mackandal'ın ortadan kayboluşundan son derece kaygılanmıştı. Kendisine kaçmayı önermiş olsa, Mandingue'ye yardım etmeyi seve seve kabul ederdi. Mandingue için pek değeri olmadığından, tasarılarını kendisine açmadığını düşünüyordu şimdi. Geceler boyu bu düşünceyle kıvranıp dururken yattığı yerden kalkıyor, ağlayarak kollarını atın boynuna doluyor; ter kokan, at kokan ılık yelesine başını dayıyordu. Mackandal'ın gidişiyle, öykülerinde canlandırdığı evren yok oluvermişti. Onunla birlikte Kankan Muza, Adonhouesso, gerçek krallar ve Widah kentinin ebemkuşağı da çekip gitmişlerdi. Şimdi, yaşamaktan zevk almayan "Ti Noel", günlerini can sıkıntısı

içinde geçiriyordu: Hayvanlarla birlikte yatıp kalkıyor, onların kulaklarına ve apışaralarına konan keneleri büyük bir özenle temizliyordu. Böylece yağmur mevsimi gelip geçti.

Bir gün, ırmaklar yataklarına çekilince, "Ti Noel" ahıra yakın bir yerde, dağdaki yaşlı kadına rastladı. Ona Mackandal'dan haber getiriyordu. Gün ağarırken "Ti Noel" bir mağaraya sızdı. Mağaranın girişi dar, dikitlerle doluydu. Ayaklarıyla tavana tutunmuş yarasarlarla dolu daha derin bir boşluğa iniyordu bu dikitler. Yer, taştan yapılmış aletleri ve kireçleşmiş balık kılçıklarını örten kalın bir kuş pisliği tabakasıyla kaplanmıştı. "Ti Noel" orta yerde birçok toprak testinin bulunduğunu gördü. Testiler bu loş karanlıkta ağır ve dayanılmaz bir koku yayıyorlardı. Yerdeki yapraklara üst üste kertenkele derileri yığılmıştı. İri, düz bir taş, birçok yuvarlak ve perdahlı taş kuşkusuz yeni konulmuştu. Bıçakla uzunlamasına yontulup düzleştirilmiş bir kütüğün üzerinde, Lenormand de Mezy'nin konutundaki veznedardan aşırılmış, sayfalan kömürle üstünkörü çiziktirilmiş bir muhasebe defteri vardı. "Ti Noel", Cap'taki kökçü dükkânını anımsadı: Orada büyük eczacı havanlarından tutun da, rahleler üzerinde, reçete formülü kitaplarına, cevizden yapılmış tükürük hokkalarına, dişetlerine iyi gelen hatmi kökü paketlerine dek çok şey vardı. Yalnızca, alkole konmuş akrep, yağa batırılmış gül ve sülük şişeleri eksikti.

Mackandal zayıflamıştı. Kasları, güçlü gövdesini oluşturan kemiklere yapışmıştı sanki. Ama lâmba ışığında zeytin yeşili görünen yüzü sakindi, sevinçliydi. Alnına incik boncuk süslü kırmızı bir fular sarmıştı. "Ti Noel"i en fazla şaşırtan şey, kaçtığı geceden beri Mandingue'nin yaptığı uzun ve sabırlı çalışmaydı. Ova'da ki yerleşim yerlerini neredeyse teker teker gezmiş, burada çalışanlarla doğrudan ilişki kurmuştu. Sözelimi, Dondon çivit fabrikasındaki bahçıvan Olain'e, kulübelerin kadın aşçısı Romaine'e, tek gözlü Jean Pierrot'ya güvenebileceğini biliyordu. Lenormand de Mezy'nin konutuna gelince: Pongue kardeşlere, yeni Kongolulara, paytak Foula'ya ve melez Marinette'e haber salmıştı. Marinette bir zamanlar efendinin metresi olmuş, Bayan de la Martiniere diye birinin gelişiyile çamaşırcılığa dönmüş, sömürgeye hareket ederken Havre'da bir manastırda vekâletle evlenmişti.

Mackandal, Bonnet de l'Eveque'in ötesindeki iki Angolalı'yla da ilişki kurmuştu. Bunlar, zebra postu gibi çubuklu kıçlarında, içki çalma cezasından kalma kırmızı izler taşıyorlardı. Mackandal, kambur Milot'nun ve hatta sıradağları aşmaya, Artibonitelerle ilişki kurmaya yarayan yük hayvanı bakıcılarının adlarını yalnızca kendisinin anlayıp çözebileceği gibi defterine geçirmişti.

"Ti Noel", tek kollunun kendisinden ne beklediğini o gün anladı. O pazar, kiliseden dönen efendisi, en iyi iki süt ineğinin - Rouen'dan getirilen beyaz kuyruklu inekler- safra çıkarıp can çekiştğini öğrendi. Ti Noel", ona uzak ülkelerden gelen hayvanların çoğu kez yedikleri otu tanımadıklarını, tatlı ot yerine kanlarını zehirleyen filizler yediklerini ayrıntılarıyla anlattı.

5. De Profundis

Kuzeydeki ovada, tarlalarda, ahırlarda bir su sızıntısı gibi hızla yayılıyordu zehir. Otlar ve yoncalar arasında nasıl ilerlediği, ot balyalarına nasıl girdiği, nasıl olup da yemliklere kadar çıktığı bilinmiyordu. Gerçek şu ki, yüzlerce inek, öküz, dana, at ve koyun ölüyor, tüm bölgeyi bitmez tükenmez bir leş kokusu sarıyordu. Alacakaranlıkta hayvanlar yığın yığın yakılıyor, siyah kelle yığınlarından, yanan yerlerden, alevle kızaran toynaklardan, pis ve yapış yapış bir buğu yayılıyordu. Cap'ın en uzman kökçüleri, felâkete neden olan otu, yaprağı, reçineyi, besi suyunu boş yere arayıp duruyorlardı. Hayvanlar, karınları şişmiş, yeşil sinek vızıltıları arasında oldukları yere yığılıyorlardı. Dazlak kafalı koca koca kuşlar çatılarda toplanmış, leşler üzerine üşüşüp gergin derileri gagalarıyla parçalayarak altındaki besinlere erişmek için fırsat kolluyorlardı.

Kısa süre sonra, zehrin konutların içine kadar girdiği dehşetle öğrenildi. Bir akşam, Coq-Chante

konutunun patronu bir yemeği tattıktan sonra, daha önce ağrısı sızısı olmadığı halde, kurmakta olduğu duvar saatiyle birlikte birden yere düştü. Haber komşu malikânelere varmadan, masadaki bardaklara, çorba tencerelerine, ilaç şişelerine, ekmeğe, şaraba, meyvelere ve tuza daha iyi atlamak için çömeli pusuya yatan zehir, başka toprak sahiplerini de şaşkına çevirmişti. Her an an tabut çivileyen uğursuz çekiç sesleri duyuluyordu. Her sokak başında bir cenaze alayı görülüyordu. Cap'ın kiliselerinde yalnızca cenaze duaları okunuyor ve ölümler birbirini izlediğinden, can çekişenler için yapılması gereken dinsel görevler zamanında yerine getirilemiyordu. Papazlar, tüm yaşlı ailelere karşı görevlerini yapabilmek amacıyla dualarını kısa kesmek zorunda kalmışlardı. Ova'da, her yerde aynı cenaze duası, korkunun büyük ezgisi duyuluyordu. Çünkü korku insanların yüzlerini inceltiyor, gırtlaklarını sıkıyordu. Yollarda gidip gelen gümüş haçın gölgesinde yeşil zehir, sarı zehir ya da suya renk vermeyen zehir, tıpkı gövdesine gölge bulmaya çalışan arsız bir sarmaşık gibi mutfakların pencerelerinden iniyor, kapalı kapıların çatlaklarından içeri sızıyordu. *Miserere ve De Profundis* makamlarını sürekli olarak ilahicilerin uğursuz nakaratı izliyordu.

Korkudan dehşete kapılan, kuyu suyuna dokunmaya cesaret edemedikleri için şarap içip kafayı bulan toprak sahipleri, açıklayıcı bir bilgi elde etmek için kölelerini kamçılıyor ve işkenceden geçiriyorlardı. Ama zehir hayvanları ve insanları öldürüyor, aileleri kırıp geçiriyordu. Ne halkın duası, ne doktorların öğütleri, ne azizlere yapılan adaklar işe yarıyor, ne de ruh çağırın ve çıkıkçılık yapan bir Brötanyalı denizcinin etkisiz yöntemleri ölümün gizli yürüyüşünü durdurabiliyordu. İstemeyerek de olsa, mezarlıkta boş bulunan son çukuru çabucak doldurmak için, Bayan Lenormand de Mezy elinin erişebildiği kışkırtıcı bir daldan kopardığı nefis bir portakalı ısırıktan bir süre sonra, paskalyadan sonraki yedinci pazar günü öldü. Ova'da olağanüstü durum ilan edilmişti. Güneş battıktan sonra, tarlalarda ya da evlerin çevresinde yakalanan herkes uyarılmadan vuruluyordu. Cap garnizonu yollarda geçit töreni düzenlemişti. Anlaşılmaz düşmana ve ölüme karşı gülünç bir gözdağıydı bu. Ama zehir en umulmadık yollardan ağızlara kadar giriyordu. Bir gün, Du Perigny ailesinden sekiz kişi zehri şarap fiçisinde buldular. Birkaç gün önce, demir atmış bir gemiden kendi elleriyle getirmişlerdi bu fiçiyi. Tüm bölge çürümüş hayvan leşi kokuyordu.

Bir akşam, kışında barut yakacaklarını söyleyerek korkuttukları paytak Foula, sonunda her şeyi anlattı. Çolak Mackandal, Rada ayininde Yüce Tanrıların emrine girmiş, cinlerle perilerle dostluk kurmuş, bu nedenle olağanüstü güçlerle donanarak Zehir Tanrısı olmuştu. Karşı Yaka'nın savunucularının verdiği geniş yetkiye dayanarak, ölüm kalım savaşı ilan etmişti. Beyazların işini bitirmek, Saint-Dominique'te özgür siyahlardan büyük bir imparatorluk kurmak için o seçilmiş, bu görev ona verilmişti. Binlerce köle ona bağlanmıştı. Zehrin yürüyüşünü artık kimse durduramazdı. Bu beklenmedik açıklama, konutta bir kırbaç fırtınasına yol açtı. Öfkeyle ateşlenen barut, dili çözülen zencinin barsaklarını parçalar parçalamaz Cap'a bir haberci gönderildi. O akşam Mackandal'ı aramak amacıyla, eli ayağı tutan tüm erkekler seferber edildi. Leş kokan, yarı yanmış toynak kokan, bit pire kaynaşan Ova çağrış bağırs ve küfürlerle dolup taşı.

6. Başkalaşım

Cap garnizonundaki askerler, toprak sahipleri, sayman ve ustabaşı beyazlar keşif kolları oluşturarak ağaç ağaç, hendek hendek, sazlık sazlık bölgeyi haftalarca didik didik aradılar. Ama Mackandal'dan bir iz bulamadılar. Öte yandan, kaynağı saptanan zehir şiddetini hafifletmiş, çıktığı kaplara geri dönmüştü. Mackandal köpük haline dönüşerek bu kaplan bir yerlere gömmüş olmalıydı. Köpekler ve erkekler alacakaranlıkta burunlarından soluyarak kan ter içinde ormandan dönüyorlardı. Isı değişimi ya da yağmurların neden olduğu ateşli hastalıklar yüzünden yalnızca ocak ayında oranında yükselme görülen ölümün artık kendi doğal düzenine dönmesi üzerine toprak sahibi

beyazlar kendilerini içkiye, kumara kaptırmışlardı. Başiboş ve başıbozuk askerlerle bir arada yaşama zorunluluğu onları da bozmuş, bayağılaştırmıştı. Açık saçık türküler söyleyip türlü kumar hileleri yaparken, içki sunan zenci kadınların memelerini mıcıklarken, Cartagena'nın yağmalanmasına katılmış ya da Tahta bacak Piet Hein'in, korsanların iki yüz yıldır düşledikleri efsanevi savaş başarısını Küba sularında gerçekleştirdiği zaman İspanyol Krallığının hâzinelerini ele geçirmiş olan atalarının kahramanlıklarını anımsıyorlardı. Şarap dökülmüş masalarda, sürekli zar sesleri arasında, Esnambuc'un, Bertrand d'Ogeron'un, Du Rausset'nin, Paris'te yayımlanan buyrultulara ve Kara Yasa'nın gevşek uyarılarına hiç aldırış etmeden, korkusuzca yeni yasalar yapıp her türlü tehlikeyi göze alarak sömürgeyi kuran demir bilekli insanların anısına kadeh kaldırılıyordu. Dikenli tasmaları boğazlarında, iskemlelerin altında kıvrılıp yatmış köpekler dinleniyorlardı.

Şu anda isteksiz isteksiz sürdürülen, ağaçların gölgesinde öğle uykusu ve ikinci kahvaltısıyla ara verilen Mackandal'ı arama çalışmaları, yavaş yavaş tavsıyordu. Aylar ayları kovaladı, tek kolluyla ilgili hiçbir şey öğrenilemedi. Kimileri ülkenin ortasında, kastanyetlerin kıvrak havasıyla zencilerin dans ettikleri Büyük Yayla'nın sisli tepelerinde gizlenmiş olabileceğini düşünüyorlar; kimileri de bir deniz kuşunun sırtında uçarak gidip Jacmel bölgesinde eyleme geçtiğini ileri sürüyorlardı. Bu bölgede ölmüş pek çok insan karın tokluğuna çalışmıştı. Köleler yine de son derece sevinçliydi. Tempo tutarak mısır ekimini ya da şeker kamışı hasadını hızlandırmakla görevli olanlar, tamtamlarını şimdiye dek hiç böylesine istekle çalmamışlardı. Zenciler olağanüstü haberi kulübelerinde geceleyin birbirlerine sevinçle anlatıyorlardı: Tütün kurutma yerinin damında yeşil bir iguana güneşlenmiş; biri, bir gece kelebeğinin öğle vakti uçtuğunu görmüş; kılları diken diken iri bir köpek, bir karaca budunu kapmış, olanca hızıyla kulübelerin ortasından geçmiş; bir pelikan-denizden böylesine uzakta!-arka avludaki asma çardağında kanatlarını silkerek bitlerini ayıklamış.

Yeşil iguananın, gece kelebeğinin, bilinmeyen köpeğin, garip pelikanın birer hayal olduğunu herkes biliyordu. Toynaklı hayvan, kuş, balık ya da böcek görünümüne girebilen Mackandal, kendine bağlı olanları denetlemek ve geri döneceğine hâlâ inanıp inanmadıklarım anlamak için Ova'daki kulübelere sık sık ziyaret ediyordu. Kılıktan kılığa giren tek kollu her yerdeydi; bir gün kanatlı, bir başka gün solungaçlıydı. Koşarak, sürünerek yeraltı ırmaklarını, yamaçtaki mağaraları, ağaçların tepelerini ele geçirmişti. Tüm adaya egemendi şimdi. Gücü sınırsızdı. Bir sarnıcın serinliğinde dinlenen bir kısrak gibi görünebilir, bir akasyanın incecik dallarına konabilir, bir anahtar deliğinden geçebilirdi. Ardından köpekler havlamıyordu. İsteddiği kalıba girebiliyordu. Onun etkisiyle, bir zenci kadın domuz başlı bir çocuk doğurdu. Geceleri, çoğu kez yollarda boynuzlarında kor bulunan bir teke görünümündeydi. Bir gün gelecek, büyük isyanın işaretini o verecek ve oradaki Tanrılar, başlarında Yolların Hakimi Damballah ile Ogoun-Ferraille, gök gürültüleriyle, şimşeklerle kasırgalar yaratacaklar ve insanların işini bitireceklerdi. O görkemli anda, beyazların kanı oluk oluk derelere akacak, sevinçten sarhoş olan Loaslılar yüzükoyun yatarak ciğerleri doluncaya dek bu kandan içecekler diyordu "Ti Noel".

Kulaklar, dağdan gelecek boru sesini dört yıl boyunca umutlarını yitirmeden bekleyip durdular. Bu ses, Mackandal'ın kılık değiştirme evresini kapattığını, sert ve sınırlı, hayaları taş gibi, gelip kendi insan bacakları üzerinde durduğunu herkese ilan edecekti.

7. Erkek giysili

Bay Lenormand de Mézy, çamaşırcı Marinette'le bir süre daha yaşadıktan sonra, papaz Limonade'in aracılığıyla varlıklı, topal ve dindar bir dulla evlenmişti. Aralık ayında, ilk kuzey rüzgârları esmeye başlayınca, kâhya kadının yönetimindeki hizmetçiler, Noel'de kapı sundurmasının altında ışıklandırılacak olan ve hâlâ çiriş kokan aziz heykelciklerini bir paçavradan yapılmış

mağaranın çevresine işte bu nedenle yerleştirmeye başlamışlardı. Marangoz Toussaint, ağaçtan müneccim heykelleri yapmıştı. Hepsi öylesine büyüktü ki yerlerine yerleştirmek olanaksızdı. Özellikle de sanki özel olarak çarpıcı bir biçimde boyanmış, boğulmuş bir insanın korkunç suçlamalı bakışlarıyla abanoz gecenin içinden dirilip çıkıyormuş duygusu uyandıran Balthazar'ın gözlerindeki korkunç beyaz saydam tabakalar yüzünden yerlerine konulmadılar. "Ti Noel" ve öteki köleler armağan verme günlerinin ve geceyarısı ayınınin yaklaştığını düşünerek, efendilerin ziyaret ve şöenlerin disiplini gevşettiğini, bu fırsattan yararlanarak mutfaktan bir domuz kulağı aşırmanın, bir yudum şarap içmenin, kısa bir süre önce satın alınan efendinin şöenlerden sonra Hıristiyanca çiftleştirmeyi tasarladığı Angolalı kadınların odalarına sızmanın zor olmayacağını anımsayarak, odanın hazırlanmasına yarediyorlardı. Ama, bu kez, "Ti Noel", mumlar yakılıp mağaranın altınları parıldadığı zaman orada bulunmayacağını biliyordu. O akşam uzaklarda olmayı, Dufrené konutu kölelerinin hazırladığı eğlence sırasında kaçmayı düşünüyordu. Efendinin evinde ilk erkek çocuğun doğumunu, kölelerin de adam başı bir tas İspanyol rakısıyla kutlamalarına izin verilmişti.

Roulé, roulé, Congo roulé.

Roulé, roulé, Congo roulé.

A fort ti fille ya dansé congo ya-yaro.

İki saati aşkın bir süredir meşalelerin ışığında tamtamlar çalmıyor, kadınlar çamaşır makinesinin sürekli hareketi gibi omuzlarını oynatarak dans ediyorlardı. Birden şarkı söyleyenlerin heyecandan sesi titredi. Büyük davulun ardında insan kişiliğiyle dikilivermişti Mackandal. Mandingue Mackandal. İnsan Mackandal. Tek kollu. Eski kalıbına dönmüş, ortaya çıkmıştı. Kimse onu selâmlamadı, ama herkesle göz göze geldi o. Tek ve boş eline doğru içki kâseleri elden ele geçti. "Ti Noel", kılık değiştirdiğinden beri onu ilk kez görüyordu. Gizemli yaşamından onda sanki birşeyler kalmış gibiydi. Onu kedi, köpek, kuş biçiminde gösteren giysilerden birşeyler. Çenesi kedi gibi sivri, gözleri kalıbına girdiği bazı kuşların gözleri gibi şakaklarına doğru çekilmişti. Kadınlar dansın ritmiyle iki yana sallanarak, dönüp dolaşp önünden geçiyorlardı. Ama havada o kadar soru vardı ki, birden nedeni anlaşılmadan tüm sesler tamtamları bastıran görkemli bir ezgi (yenvalö) tutturdular.

Yenvaló moin Papa.

Moin pas mangé q'm bambo

Yenvaló Papa, yenvaló moin.

Ou vlai moin lavé chaudier,

Yenvaló moin?

Hep kazanları mı yıkayacağım ben? Hep bambu mu yiyeceğim ben? Somlar, tıpkı barsak bölümleri gibi birbirine ekleniyor, anıtmezarlar, kuleler, sonu gelmez surlar yapmak için sürgüne gönderilmiş insanların koro halinde acı acı inleyişine dönüşüyorlardı. Ah! babam ah! Ne uzun yol! Ah! babam ah! Ne bitmez tükenmez çile. "Ti Noel" böylesine yanıp yakılırken, beyazların da kulakları olduğunu unutmuştu. Bu sırada, Dufrené konutunun avlusunda, salondaki asılı yerlerinden çıkardan fitilli tüfekler, karabinalar, tabancalar dolduruluyor, atışa hazırlanıyordu. Ve ne olur ne olmaz diye yedek bıçak, kılıç ve sopa hazırlandı. Bunlar Mandingue'nin yakalanması için dua eden kadınların gözetimine bırakılacaktı.

8 Büyük Uçuş

Ocak ayında bir pazartesi günü, gün ağarmadan az önce Kuzey Ovası'ndaki barınaklarda oturan işçiler Cap kentine girmeye başladılar. Üniformalı muhafızların eşlik ettiği atlı efendileri ve

yöneticileri tarafından sürüp getirilen köleler, askeri bandonun görkemli temposunu giderek artırdığı büyük alanda, kara bir leke gibi kümeleniyorlardı. Kimi askerler bir maltızın ateşini tutuştururken, kimileri de bir darağacının dibine çalı çırpı yığıyordu. Katedralin avlusunda, Genel Vali'nin, yargıçların ve kraliyet yüksek görevlilerinin yakınında, sırik ve payandalar üzerine gerilmiş tabut örtüsünün gölgesinde, kırmızı yüksek koltuklara oturmuş dinsel yetkililer bulunuyordu. Balkonlarda hafif kadın şemsiyelerinin dalgalanışı görülüyordu. Tıpkı bir pencerenin aralığından hafif ve serin esintinin güzel renkli çiçekleri sallayışı gibi. Tıpkı geniş bir tiyatrodaki yelpazeli hanımların locadan locaya heyecanlı ve neşeli seslerle bağıra bağıra konuşmaları gibi. Pencereleri alana bakanlar, konuklarına limonata ve şerbet hazırlamışlardı. Aşağıda, iyiden iyiye sıkışmış, tere bulanmış zenciler kendileri için hazırlanan bu gösteriyi bekliyorlardı. Zenciler için oynanacak bir oyunun galasıydı bu. Bu görkemli tören için hiçbir masraftan kaçınılmamıştı. Çünkü bu kez zencilere verilecek ders kanla değil, ateşle olacaktı. Belleklerden silinmesin diye düzenlenen ışıktandırma çok pahalıya patlamıştı.

Birdenbire tüm yelpazeler aynı anda kapandı. Askeri bandoyu derin bir sessizlik izledi. Çizgili kısa bir pantolon giymiş, sicimlerle düğümlenip bağlanmış, henüz taze yaralar nedeniyle cilalanmış gibi görünen Mackandal, alanın ortasına doğru ilerliyordu. Efendiler, bakışlarıyla kölelerinin yüz ifadelerini izliyorlardı. Zenciler efendilere onur kırıcı bir ilgisizlik gösteriyorlardı. Beyazlar, siyahların işleri konusunda ne bilebilirlerdi ki? Mackandal, kılık değiştirme evrelerinde çokayaklı, dört kanatlı ya da uzun duyargalı yaratıklar biçimine dönüşüp, böylelikle bir kolunun yokluğunu gidererek sık sık böceklerin gizli dünyasına girmişti. Sinek olmuş, çokayaklı, termit, tarantula, hanımböceği ve hatta yeşil ışık vererek yanıp sönen bir tür ateşböceği olmuştu. Belli bir süre sonra, Mandingue'yi bağlayan ipler artık saracak bir beden kalmayınca, darağacı boyunca yere düşmeden önce, havasal bir insanın ikinci silüetini çizecek ve sivrisineğe dönüşen Mackandal beyazların kargaşasından yararlanarak gidip komutanın üç köşeli şapkasına konacaktı. Efendilerin bilmedikleri şey işte buydu. Efendiler, büyük Loaslıların kutsal önderi tek bir adama karşı çaresizliklerini ortaya koyacak olan bu yararsız gösteriyi düzenlemek için çok para harcamışlardı.

Mackandal'ın sırtı darağacına dayalıydı şimdi. Cellât maşayla bir kor tutmuştu. Genel Vali, bir gün önce ayna karşısında provasını yaptığı hareketi yineleyerek kılıcını kınından çıkardı, kararın yerine getirilmesi buyruğunu verdi. Alevler tek kollunun bacaklarını yalayarak bedenine doğru yükselmeye başladı. Bu sırada Mackandal, öfkeyle şişinip, bağıra bağıra anlaşılmayan büyülü sözler söyleyerek, kesik koldan arta kalan güdük kısmı gözdağı verircesine hareket ettirdi. Kolu sağlam bir insanın yapacağından daha güçlü ve daha korkunçtu bu hareket. Onu saran ipler koptu, bedeni havada uzandı ve kölelerin siyah selinde kaybolmadan önce, başlar üstünde uçtu. Tek bir çığlık alanı çınlattı:

"Mackandal kurtuldu!"

Birden kargaşayla gürültü patırtı koptu. Binalar arasında durdurulamayan, balkonlara tırmanan, bağırıp çağıran zenci kölelerin üzerine muhafızlar dipçikle saldırıyorlardı. Öylesine gürültü, bağırış çağırış ve itişip kakışma oldu ki, on askerinin Mackandal'ı tepe üstü ateşe attığını, saçlarının yanmasıyla büyüyen alevin onun son çığlığını bastırıldığını çok az kimse görebildi. Köleler yatıştığı zaman yakmalık, her kuru odun yığını gibi olağan biçimde yanıyordu. Hafif esintiyle balkonlara kadar siyah bir duman yükseliyor, balkonda bayılmış bir hanım kendine geliyordu. Artık görülecek hiçbir şey kalmamıştı.

O akşam, köleler tüm yol boyunca gülüp eğlenerek kulübelerine döndüler. Mackandal sözünü tutmuştu. Bu dünyanın krallığında kalmıştı. Karşı Yaka'nın yüce güçleri beyazları bir kez daha aldatmışlardı. Bay Lenormand de Mézy, beresi başında, siyahların kendilerinden birinin ölüm cezası karşısındaki duyumsuzluğunu dindar karısıyla yorumlar ve bundan insan ırklarının eşitsizliği

konusunda bilgece sonuçlar çıkarıp Latince alıntılarla dolu bir konuşmayla bunu geliştirmeyi tasarlarken, "Ti Noel" ahırın bir köşesinde, mutfakta çalışan hizmetçi kızların birini kucaklayarak onunla sarmaş dolaş oluyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

...Ona, orada kraliçe olacağını; tahtirevanla gideceğini; bir kölenin, isteğini yerine getirmek için en küçük hareketine bile dikkat edeceğini; çiçekti portakal ağaçları altında gezineceğini; Antiller'de yılan olmadığı için yılanlardan korkması gerekmediğini; vahşilerden artık korkulmadığını; orada şişte insan kızartılmadığını söylüyor ve son olarak da çok şirin melez bir hanım olacağını ekleyerek konuşmamı tamamlıyorum.

Madame d'Abrantes

1. Minos'un ve Pasiphae'nin Kızı

Bay Lenormand de Mézy'nin ikinci eşinin ölümünden sonra, "Ti Noel", Paris'ten ısmarlanan gala giysilerini almak için Cap'a gitmeye fırsat buldu. O günlerde kent şaşılacak derecede gelişmişti. Hemen hemen tüm evlerin iki katı, geniş sundurmak köşeli balkonları, şık sürgüler ya da yonca yaprağı biçiminde menteşelerle süslü yarım kemer kocaman kapılan vardı. Terzilerin, şapkacıların, kırtasiyecilerin, berberlerin sayısı artmıştı. Bir dükkânda viyolalar ve flütlere, kadriil ve sonat notaları satılıyordu. Kitapçı, ince kâğıda basılmış *Gazette de Saint-Domingue*'in son sayısını koymuştu vitrinine. Gazetenin sayfalarının kenarları dallarla, çiçeklerle süslenmişti. Vaudreuil sokağında lüks bir dram ve opera tiyatrosu açılmıştı. Bu gelişmeden özellikle İspanyol sokağı yararlanmıştı: Zengin yabancılar bu sokaktaki La Couronne lokantasına geliyorlardı. Aşçıbaşı Henri Christophe, lokantayı eski patronu Bayan Monjeon'dan satın almıştı. Bu zencinin yemekleri lezzetiyle ün yapmıştı. Paris'ten gelen müşteriler iş görüşmelerini burada yapıyor, ağırbaşlı bir İspanyol bey ve çağdışı giysilerle eski korsanlara benzeyen adanın öte yakasının insanları karınlarını burada doyuruyorlardı. Kocaman beyaz başlığıyla Henri Christophe, mutfağın dumanları arasında kaplumbağayı fırında pişirirken, ya da yaban güvercinini sıcağı sıcağına hazırlarken hiç kuşkusuz eline çabuk ve becerikliydi. Elini hamur teknesine bir daldırdı mı, kokusu ta Trois-Visages sokağının ötelere duyulan nefis bir hamurlu yiyecekler hazırlıyordu.

Yeniden yalnız kalan Bay Lenormand de Mézy ölen karısının anısına hiç saygı göstermiyordu. Sık sık Cap tiyatrosuna gidiyordu. Tiyatroda Paris'ten gelen gerçek sanatçılar Jean-Jacques Rousseau'dan parçalar okuyor ya da zaman zaman yarım dizenin durağında terlerini silip güçlü bir sesle vurgulaya vurgulaya trajedilerden dizeler söylüyorlardı. O günlerde, kimi dul erkeklerin vefasızlığını kınayan koşuklu bir yergiden, zengin bir Ovalı toprak sahibinin hep küçük rollerde görünen ama aşk sanatında epeyce becerikli, Flaman asıllı, etli butlu Bayan Floridor'la gecelerini süslediğini herkes öğrendi. Efendi, mevsim sonunda konutunun idaresini bir akrabasına bırakarak bu hatunla birlikte ansızın Paris'e gitmişti. Ama başına beklenmedik bir olay geldi: Birkaç ay sonra giderek artan bir güneş, toprak, bolluk ve insanlara buyurma özlemi, bir yol kenarına uzanmış zenci kadınların özlemi ona şunu öğretmişti: Uğruna uzun yıllar çalışıp çabaladığı bu "Fransa'ya dönüş" onun için artık mutluluğun anahtarı değildi. Sömürgeye ve iklimine defalarca lanet okuduktan, eski serüvencilerin torunlarının kabalıklarını uzun uzadıya eleştirdikten sonra, dram sanatında yeteneksizliği nedeniyle Paris tiyatrolarından kovulan oyuncuyla birlikte konutuna dönmüştü. Pazar günü, özel giysili sürücülerıyla katedrale doğru ilerleyen görkemli iki arabanın Ova'yı yeniden

onurlandırmasının nedeni buydu işte. Tiyatroya kendi adının verilmesinde direnen Bayan Floridor'un arabasının arka iskemlesinde yerlerinde duramayan, mavi etekli, on melez kız rüzgârda eteklerini hışırdatarak birbirleriyle ile yarışırçasına cıvıldıyorlardı.

Bunun üzerinden yirmi yıl geçmişti. Aşçı kadınlardan biriyle evlenen "Ti Noel" in on iki çocuğu olmuştu.

Kent, kenarları çiçekli yolları, verimli bağlarıyla her zaman olduğundan daha bayındırdı. Ama zamanla Bay Lenormand de Mőzy kendini içkiye kaptırılmış, durmadan içiyordu. Sürekli bir cinsel sapıklık yüzünden, kokuları onda cinsel istek uyandıran küçük köle kızları her an gözetliyordu. Özellikle zina halinde yakaladığı erkeklere bedensel acılar verecek cezalar uygulama eğilimi gün geçtikçe artıyordu. Sıtmaya yakalanmış, sararıp solmuş karısı, kendisini yıkayan ve saçlarını tarayan zenci kadınları bir hiç uğruna kırbaçlatarak sanat yaşamındaki başarısızlığının öcünü alıyordu. Kimi geceler kendini içkiye veriyordu. Hiçbir zaman oynayamadığı önemli rolleri şarap kokan geçirtilerle kölelerin önünde yüksek sesle gecenin ortasında, ay ışığında okumak için, sık sık herkesi ayağa kaldırıyordu. İncecik giysilere bürünüp bitkin bir sesle repertuarının en yaman parçalarına saldırıyordu.

*Cinayetlerim artık ölçüyü aştı benim,
Zinayla yalanı birlikte yaşıyorum,
öcümü geciktirmeyen katil ellerim,
Suçsuz kana bulaşmaya can atıyor.*

Hiçbir şey anlamadıkları için şaşkın, ancak cezası basit bir sopadan kelle kesmeye kadar varan kusurlarla ilgili bazı sözcükleri bozuk zenci Fransızcasıyla dile getirebilen zenciler, bu kadının bir zamanlar sayısız suç işlediğine, büyük bir olasılıkla, tıpkı anavatanda başı derde girmiş Cap'taki birçok orospu gibi, Paris ' polisinden kaçıp kurtulmak için sömürgeye geldiğine inanıyorlardı. Cinayet sözcüğü adada konuşulan bozuk Fransızcada hep aynıydı. Yargıçlara Fransızca ne dendiğini herkes biliyordu. Cehennem ve kızıl şeytanlarına gelince; kösnül istekler konusunda alabildiğine katı olan, Bay Lenormand de Mézy'nin ikinci eşi, bundan yeterince söz etmişti onlara. Ay ışığında içini gösteren beyaz bir tül giymiş bu kadının itiraflarında örnek alınacak hiçbir şey olamazdı.

*Minos'a göre tüm soluk benizliler cehenneme gidecek,
Ama şeytanın bile bilmediği bunca suçu,
bunca cinayeti,
Söylemek zorunda kalan kızını görünce,
Belki de korkudan gölgesi bile titreyecek.*

Lenormand de Mézy'nin konutundaki köleler, bunca ahlaksızlık karşısında, Mackandal'a büyük bir saygı duymayı sürdürüyorlardı. "Ti Noel", Mandingue'nin öykülerini çocuklarına aktarıyor; saçlarını tararken onlara Mackandal'ın ününü dile getiren basit ezgiler öğretiyordu. Ayrıca tek kolluyu sık sık anımsamak yararlıydı, çünkü büyük çabalarla ülkeden uzaklarda korunan Mandingue, bir gün ansızın ülkeye geri dönecekti.

2. Büyük Antlaşma

Kuzey Ovası çalışanlarının bellerine dek çamura bulanmış temsilcileri, sıırıslıklam gömleklere

içinde tir tir titreyerek Caiman Ormanının en sık yerine geldikleri sırada, uçurumların dibinde uzun süre yuvarlanan Kızıl Morne'un kayalık katmanlarına çığ gibi çarpıp parçalanıyor gibiydi gök gürültüsü. Bu yetmiyormuş gibi, bu ılık ağustos yağmuru rüzgârın yönüne göre soğuyarak, kölelerin karartma işaretinin verilmesinden bu yana daha da artmıştı. Pantolonu kışına yapışmış Ti Noel", yağmur başlığı biçiminde kıvrılmış bir hintkeneviri çuvalı altında başını korumaya çalışıyordu. Karanlık olmasına karşın, toplantıya hiçbir casusun sızmadığından herkes emindi. Güvenilir adamlar, toplantı çağrısını tam son anda duyurmuşlardı. Yavaş sesle konuşulmasına karşın, konuşmalardan çıkan uğultu tüm ormanı dolduruyor, hışırdayan yapraklar üzerine aralıksız yağın sağnakla karışıyordu.

Birden, zenci meclisinin ortasında güçlü bir ses yükseldi. Ağır ve kalın bir tonla başlayıp keskinleşen bu ses, sözcüklere tunturaklı, garip bir hava veriyordu. Haykırışlarla dolu bu öfkeli konuşma bir yardım çağrısına, cinleri perileri kovmak için yapılan törene çok benziyordu. Konuşmayı yapan, Jamaikalı Bouckman'dı. Gök gürültüsünün bütün cümleleri bastırmasına karşın, Ti Noel", bu sözlerden Fransa'ca bazı şeyler olduğunu, çok etkin kişilerin zencileri serbest bırakmak gereğini açıkladıklarını, ama Cap'taki, hepsi kraldan yana, orospu çocuğu zengin toprak sahiplerinin buna uymayı kabul etmediklerini sezinledi. Daha sonra Bouckman, tıpkı denizin üstünde parlayan şimşek gibi, ağaçların üzerine birkaç saniye yağmur yağdırdı. Gök gürültüsü kesilince, bu toplantıda bulunanlarla Afrika'nın büyük Loasları arasında, savaşı daha elverişli koşullarla başlatma konusunda bir antlaşma yapıldığını açıkladı. Alkış ve haykırışlar arasında Bouckman şu son uyarıyı yaptı:

"Beyazların Tanrısı cinayet emrediyor. Bizim Tanrılarımız öç istiyor. Tanrılar bize yol gösterecek ve yardım edecekler. Gözyaşlarımıza susayan beyazların Tanrısının hayalini parçalayalım. Özgürlük çağrısını yüreklerimizde duyalım!"

Temsilciler, çenelerinden karınlarına kadar akan, palaskalarının köselelerini katılaştıran yağmuru unutmuşlardı. Fırtınanın ortasında haykırışlar yükseliyordu. Bouckman'ın yakınında, uzun kollu ve uzun bacaklı, yapılı bir zenci kadın, ayinlerde kullanılan kocaman bir palayı hızla sallayıp duruyordu.

Fai Ogoun, Fai Ogoun, Fai Ogoun; Oh!

Damballah m'ap tiré canon,

Fai Ogoun, Fai Ogoun, Fai Ogoun, Oh!

Damballah m 'ap tiré canon.

Kalabalığın uğultusu arasında Demir Ogoun, Savaşçı Ogoun, Demirci Ogoun, Mareşal Ogoun, Okçu Ogoun, Ogoun-Chango, Ogoun Kankanikan, Ogoun-Batala, Ogoun-Panama, Ogoun-Bakoulé, Rada rahibesi tarafından şimdi yardıma çağrılıyorlardı.

Ogoun Badagri,

Général sanglant

Saiziz'orage Ou

sceWorage

Ou fait Rataoun z'éclai.

Birden palalar siyah bir domuzun karnına saplandı. Barsakları, ciğerleri dışarı fırlayan hayvan acıyla haykırdı. O zaman, efendilerinin adlarıyla çağrılan temsilciler - çünkü başka adları yoktu - domuzun büyük bir tahta çanakta biriktirilen köpüklü kanını dudaklarına sürmek için teker teker çanağın önünden geçtiler. Sonra, yüzükoyun ıslak toprak üzerine düştüler. "Ti Noel" de ötekiler gibi,

Bouckman'a uyacağına yemin etti. O zaman Bouckman, o akşam kulübelerine dönmeyecek olan Jean-François'ya Biassou'ya ve Jeannot'ya palasının yanıyla dokundu. Ayaklanmanın kurmayı oluşmuştu artık. İşaret sekiz gün sonra verilecekti. Büyük bir olasılıkla, Fransızların uzlaşmaz düşmanı Karşı Yaka'daki İspanyol çiftçilerden de yardım gelecekti. Bir bildiri hazırlamak gerektiği ve kimse yazı yazmayı bilmediği için, İnsan Hakları Bildirgesi'ni okuduğundan beri zencilere içten bir sevgi besleyen, Voltaire'in felsefesine hayran Dondon papazı ve La Haye başrahibinin işlek kaz tüyü kalemi akla geldi.

Yağmur dereleri taşırdığından, "Ti Noel" efendi uyanmadan ahıra ulaşmak için, Gorge Verte Deresini yüzerek geçmek zorunda kaldı. Akşam duası çanı çaldığında, güneşte mis gibi kokan bir hasır yığınının içine beline dek gömülüp oturmuş, bir de türkü tutturmuştu.

3. Boruların Çağrısı

Bay Lenormand de Mézy, Cap'a yaptığı son ziyaretinden bu yana çok hırçınlaşmıştı. Tıpkı onun gibi kralcı olan Genel Vali Blanchelande, zenci kölelerin yazgısına Paris'te yüreği yanan ütopyacı geri zekâlıların can sıkıcı, saçma sapan sözlerinden çok tedirgin görünüyordu. Ah! Paris'te Café de la Régence'da ya da Pala-is-Royal'in kemerleri altında, iki bakara partisi arasında, hangi ırktan olursa olsun, tüm insanların eşitliğini düşlemek çok kolaydı! Rüzgârgülleri ve dolgun, yanaklı deniz kızlarıyla süslenmiş Amerikan limanlarının manzaralarını düşünerek; Abraham Brunias'ın oyararak yaptığı ve Fransa'da Parny'nin dizeleriyle Savoie'li papaz yardımcısının inanç açıklamaları arasında sergilenen miskin melez kızlar, çamaşırcı çıplak kadınlar, muz ağaçları altında öğle uykusu tablolarına bakarak, Saint-Domingue'i *Paul ve Virginie*'nin bitki cenneti gibi düşünmek de kolaydı. Ancak orada balkabakları ağaçların dallarından sarkmıyordu. Çünkü çok yüksekte düşüp, geleni geçeni öldürebilirlerdi. Daha Mayıs ayında, *Ansiklopedi*'deki kuramları ezberlemiş, sözümona özgürlükçü ayaktakımından oluşan Kurucu Meclis, özgürlük verilmiş zenci kuşaklara siyasal haklar verilmesi yolunda karar almıştı. Ve şimdi toprak sahiplerinin sözünü ettiği bir iç savaş hayaleti karşısında, Stanislas de Wimpffen ideolojisi yanlıları şöyle yanıt veriyorlardı: "Bir ilkeyi yıkmaktansa varsın sömürgeler yok olsun."

Derin derin düşünmekten yorulmuş Bay Lenormand de Mézy, babaları için tütün aşırıya gelen köle kızlardan birinin ırzına geçmek niyetiyle tütün antreposuna girdiği sırada, saat akşamın onu olmalıydı. Çok uzaklardan bir boru sesi duyulmuştu. İşin tuhaf yanı, ağır ağır uğuldayan bu sese şimdi dağlardan ve ormanlardan başka sesler yanıt veriyordu. Sonra düzlükte, denize doğru, Milot'nun çiftlikleri yönünde başka başka sesler. Kısacası, deniz kıyısındaki tüm kabuklu hayvanlar, tüm yumuşakçalar, tüm denizminareleri, deniz ortasındaki adaların tepeliklerinde yan gelip yatan tüm denizçanları, koro halinde bağırırmaya başlamışlardı. Birden konutun en büyük kulübesinden bir başka boru sesi duyuldu. Flüt sesine benzer daha başka sesler çivithaneden, tütün kurutma yerinden, ahırdan ona yanıt verdiler. Korkuya kapılan Bay Lenormand de Mézy sık bir sarmaşığın ardına saklandı.

Kapılar içerden itilerek hepsi aynı anda açıldı. Köleler ellerinde birer kazıkla bekçilerin evlerini kuşattılar, silâhlarını ele geçirdiler. Sayman elinde bir tabanca, dışarı çıkmıştı, ilk vurulan o oldu. Boğazı yukardan aşağı bir kürekle yarılmıştı. Zenciler, ellerini beyazların kanına buladıktan sonra, efendilere, Genel Vali'ye, Ulu Tanrıya ve dünyadaki tüm Fransızlara karşı ölüm naraları atarak, ana konuta doğru koştu. Ama çoğu, uzun süre baskı altında kalmış arzularının dürtüsüyle, alkol aramak için mahzene daldı. Sivri salamura fiçilerinin karnını deştiler. Delik deşik olan kazmayla salamura fiçilerinin karnını deştiler. Deli deşik olan varillerden oluk oluk akan şarap, kadınların eteklerini kırmızıya boyadı. Haykırışlar ve kazma kürek darbeleri arasında ele geçirilen içki şişeleriyle rom damacaneleri duvarlara çarpılarak tuzla buz ediliyordu. Tuğla döşeli zeminde, bir tulumdan akan acı yağda yüzen yabanimercanköşk, salamura, gebreotu meyveleri ve ringa yumurtalarından oluşan bir tabaka üzerinde zenciler gülerek, itişip kakışarak kayıyorlardı. Çırılçıplak bir zenci, şaklabanlıklar olsun diye, domuz yağı dolu kocaman bir küpün içine girdi. Angolaca konuşan yaşlı iki kadın, toprak bir tencereyi paylaşamıyorlardı. Jambonlar ve morina balığı kuyruktan tavandan aşağı indiriliyordu. Kalabalığa pek karışmayan Ti Noel", İspanyol şarabıyla dolu bir fiçiyi dudaklarını dayamış kana

kana içiyordu. Sonunda konutun birinci katına çıktı. Çünkü trajedilerden dizeler okuduğu gecelerde, süslü püslü tünığinin altından, yılların pörsütemediğı, hâlâ dimdik memelerini gösteren Bayan Floridor'un ırzına geçmeyi uzun süreden beri düşlüyordu.

4. Gemideki Dogon

Bay Lenormand de Mezy, derinliği az da olsa, iç karartıcı ve kurumuş bir kuyunun dibinde iki gün bekledikten sonra, açlıktan ve susuzluktan beti benzi atmış bir durumda, başını yavaşça kuyunun ağızından dışarı çıkardı. Ortalıkta ses seda yoktu. Çapulcu takımı Cap'a hareket etmişti. Ardında bıraktığı yangınlardan çıkan dumanlar göğe yükseliyordu. Kavşaktaki küçük bir barutçu dükkânı havaya uçmuştu. Efendi, saymanın şişmiş cesedinin yanından geçerek evine yaklaştı. Yanan kulübelere korkunç ve pis bir koku yükseliyordu: Orada zenciler, hiçbir hayvan canlı kalmasın diye kapıları katrana bulayarak eski bir olayın öcünü almışlardı. Bay Lenormand de Mezy odasına girdi. Bayan Floridor, bacakları birbirinden ayrılmış, karnına bir orak saplanmış, halının üzerinde yatıyordu. Odayı süsleyen "Düş" adlı açık saçık bir gravürde uyuyan soylu kızın davranışını anımsatan bir durumda, cansız eli hâlâ karyolanın bir bacağına tutuyordu. Bay Lenormand de Mezy hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak onun yanına yığılıverdi. Sonra eline bir tespih aldı, soğuk algınlığını iyileştirmek için çocukken öğrendiği dua dahil, bildiği tüm duaları okudu. Bir haberci gelip atını arka avluda durduruncaya kadar, yanıp yıkılmış, kapılan ardına dek açık konutundan çıkmaya cesaret edemedi, korku içinde günlerce öylece kaldı. Haberci atını öysine ansızın durdurmuştu ki, hayvanın burnu şiddetle pencereye çarptı. Getirdiği haberler Bay Lenormand de Mezy'yi şaşkınlıktan kurtardı. Çapulcu takımı yenilmişti. Şimdi Jamaikalı Bouckman'ın ağız açık ve yeşilimsi kellesi, tek kollu Mackandal'ın bedeninin pis kokulu küllere dönüştüğü yerde, kurda kuşa yem oluyordu. Zencilerin toptan yok edilmesi tasarlanıyordu, ama hâlâ ıssız yerlere gizlenmiş silâhlı çeteler vardı. Bay Lenormand de Mezy, eşini gömmek için oyalanmadan, büyük bir hızla Cap yoluna koyulan habercinin atının arkasına atladı. Uzaklardan, bir ölüm mangasının yaylım ateşi duyuldu. Haberci atını mahmuzladı.

Efendi, ikişer ikişer sırt sırta bağlanmış zencilerin kesici silâhla-çünkü barut tüketimini azaltmak akıllıca bir işti - öldürülmeyi bekledikleri kışlanın avlusuna, "Ti Noel'le öbür on iki kölesinin öldürülmesine engel olmak için, tam zamanında vardı. Bunlar onun geri kalan köleleriydi, Havana pazarında en azından altı bin beş yüz İspanyol pezosu değerliydi. Bay Lenormand de Mezy, bunlara en ağır cezaların verilmesini, ama Genel Vali'yle konuşmadan ölüm emrinin uygulanmamasını rica etti. Çok kahve içmekten, uykusuzluktan, sinirden tir tir titreyen Bay Blanchelande, 14. Louis'yle Marie-Antoinette ve oğlunun portresi bulunan çalışma odasında, bir baştan öbürüne yürüyüp duruyordu. Kendi kendine mırıldandığı kırık dökük sözlerden tam bir anlam çıkarmak güçtü. Bu sözlerde, filozoflara yönelik hakaretler, Paris'e yolladığı ve yanıtız kalan mektupların geleceği öngören bölümleri art arda sıralanıyordu. Dünyada anarşi başa geçiyordu. Sömürge öküyordu. Zenciler, Ova'nın hemen hemen tüm soylu kızlarının ırzına geçmişlerdi. Bunca danteli yırtıp, bunca arşafıta gülüp oynadıktan ve bunca işçi-başıyı öldürdükten sonra, artık onları durdurmanın yolu yoktu. Bay Blanchelande, zenciler ve özgür melezler kadar kölelerin de toptan yok edilmesinden yanaydı. İster yan melez, ister melez, ister Memlük, ister Marabut olsun, damarlarında Afrika kanı taşıyan herkes kılıçtan geçirilmeliydi. Noel'de odalardaki kandiller yakıldığı sırada, kölelerin sevgi ve hayranlıkla bağırmasına aldanılmamalıydı. Peder Labat, adalara yaptığı ilk yolculuktan sonra bu durumu çok güzel belirtmişti: Siyahların davranışı Nuh'un gemisindeki Dogon'a tapan Filistinlilerin davranışına benziyordu. Bu sırada Genel

Vali, Bay Lenormand de Mézy'nin şimdiye dek hiç ilgilendiği bir sözcük kullandı: Vodou. Birkaç yıl önce, Cap'taki kırmızı yüzlü ve zevk düşkünü Moreau de Saint-Möry adlı bu avukatın, dağlardaki büyücülerin ilkel yöntemleri hakkında bilgiler topladığını, zencilerin yılanlara taptıklarını saptadığını anımsadı. Aklına gelen bu olay, bir davulun bazı durumlarda, oyulmuş bir ağaç kütüğü üzerine gerilen oğlak derisinden çok daha anlamlı olabildiğini düşündürerek onu kaygılandırdı. Demek ki zencilere cesaret veren, başkaldırılarında onları dayanışma içinde tutan gizli bir inanç vardı. Kimbilir, belki de zenciler yıllarca onun gözleri önünde ayın ilk günlerinde çalman tamtamlarla iletişim sağlayarak, onu hiç kuşkulandırmadan bu inancın gereklerini yerine getirmişlerdi. Ama kültürlü bir kişinin akli fikri hep yılanı tapan insanların ilkel'inançlarında olabilir miydi?

Genel Vali'nin karamsarlığı nedeniyle son derece çökmüş Bay Lenormand de Mézy, karanlık basıncaya dek kentin sokaklarında anlamsız ve amaçsız dolaştı. Bouckman'ın kellesini uzun uzun seyretti. Küfürler, hakaretler yağdırdı ona. Bir süre sonra, pansiyoncu şişman Louison'un evine gitti. Bu kadının müşterileri ince giysiler giyinmişler, çömlek dolu bir avluda çıplak memelerini havalandırıyorlardı. Ama hava her yanda bozuktu. Bunun için, La Couronne lokantasında içmek niyetiyle İspanyol sokağına doğru yöneldi. Lokantanın kapalı olduğunu görünce, aşçı Henri Christophe'un üniforma giyip sömürge topçusu olmak için birkaç gün önce işini bıraktığını anımsadı. Henri Christophe, lokantasının soyluluk göstergesi olan pirinç tabelasını alıp götürdüğünden beri, Cap'ta soyluların zevklerine göre yemek yiyebilecekleri hiçbir yer kalmamıştı. Basit bir garsonun getirdiği bir bardak romla biraz kendine gelen Bay Lenormand de Mézy, aylardır yerinden kıvıldamayan ve kalafatlama işi biter bitmez Küba Santiagosu'na gitmek için demir alacak Hollanda bandıralı bir kömür gemisinin kaptanı ile çeneye daldı.

5. Küba Santiagosu

Şilep Cap burnunu geçmişti. İspanyolların silâh yardımı önerdiğini ve zencilerin davasını savunan bazı cumhuriyet yanlısı devrimcilerin içten coşkusunu bilen zencilerin durmadan tehdit ettiği kent gerilerde kalıyordu. Sintineye kapatılmış "Ti Noel"le arkadaşları kömür çuvalları üzerinde ter dökerken, önemli kişiler arka güvertede toplanmış, püfür püfür esen boğazın serin rüzgârlarını ciğerlerine dolduruyorlardı. Cap'taki yeni tiyatro topluluğundan bir şarkıcı kadın vardı. Çalıştığı yer isyan gecesi yanmış, kendisine kala kala yalnızca terk edilmiş bir Didon giysisi kalmıştı. Şu anda, güherçileden akordu bozulmuş klavsenini kurtarmayı başaran Alsaslı bir müzisyen, sarı renkli denizsalkımı üzerinde bir uçanbalığın zıplayışını görmek için, çaldığı Jean Frédéric Edelman'ın sonatına bazan ara veriyordu. Kral yanlısı bir marki, cumhuriyetçi iki subay, dantel işleyen bir kadın ve kilisedeki ekmek kabını alıp götüreren bir İtalyan papaz, şilepteki yolcuların listesini tamamlıyordu.

Bay Lenormand de Mézy, Santiago'ya vardığı akşam, buraya ilk gelen Fransız mültecilerin daha yeni yaptığı, çatısı palmyelerle örtülmüş Tivoli tiyatrosuna gitti hemen. Çünkü girişlerine eşek bağlanmış sinekli küçük Küba kahvehanelerine karşı tiksinti duyuyordu. Bunca sıkıntıdan, bunca korkudan ve çok büyük değişiklikten sonra, bu basit çalgılı kahvede rahatlatıcı bir hava buldu. En iyi masaları, keskin palalar önünden tıpkı onun gibi korkup kaçan büyük toprak sahibi eski dostlar doldurmuşlardı. Ama işin garibi, servetleri ellerinden gitmiş, sağlıkları bozulmuş, ailelerinin yarısını

yitirmiş ve kızları zenciler tarafından kirletilmiş eski sömürgeciler, ağlayıp sızlamayı unutmuşlardı; gençleşmiş benziyorlardı. İleriye gören bazı kimseler paralarını Saint-Domingue'den çekip New Orleans'a geçerken ya da Küba'daki yeni kahve tarımsal işletmelerini değerlendirirken, hiçbir şey kurtaramayanlar şimdilik her şeyin tadını çıkarmaya çalışarak, günü gününe düzensizce, sorumsuzca yaşamaktan hoşlanıyorlardı. Dul erkek, bekârlığın üstünlüklerini görmeye başlıyor; saygıdeğer eş yepyeni bir heyecanla kendisini aldatan kocaya bağlanıyordu. Askerler artık kalk borusu sesi duymayacaklarına seviniyorlardı. Protestan kızlar sahneye çıkmaktan, yüzlerine allık sürüp ben yaparak ilgi çekmekten şımarmışlardı. Sömürgeci tüm kentsoylu düzeni altüst olmuştu. Şimdi en önemli şey trompet çalmak, bir menuet üçlüsünü bir obua ile tamamlamak, ve hatta Tivoli orkestrasına daha bir hava vermek amacıyla üçköşeye ahenkle vurmaktı. Eskiden noterlik yapanlar, müzik parçalarını yeniden yazıyorlardı. Vergi tahsildarları, geniş tuvaler üzerine güzel dekorlar yapıyorlardı. Prova saatlerinde tüm Santiago, tahta parmaklıklar ve çivilenmiş kapıların arkasında öğle uykusuna dalmışken Son Yortu'nun tozu toprağıyla örtülmüş ejderha mankenlerinin yanında, dün sofuluğuyla ünlü bir hanımefendinin, ölgün el kol hareketleriyle şu türküyü söylediğini duymak olasıydı:

Yasalarına göre, aşk ister ki mutluluk hiç bitmesin,

Bu mutluluktan herkes tat alsın, eğlensin...

Şimdi Paris'te modası iyice geçmiş büyük bir kır kıyafeti balosunun yapılacağı haber veriliyordu. Baloda giyilecek giysiler için, zencilerin yağmasından kurtarılmış sandıklardaki eşyalardan yararlanılmıştı. Rolüyle iyice bütünleşmiş bariton sesli bir koca, Monsigny'nin *Kaçak* adlı yapıtındaki kahramanın yürekliliğini sahnede hareketsiz durarak canlandırırken, süslü palmiye yapraklarından yapılmış localar kadınlar için çok uygun buluşma yerleri oluyordu. Küba Santiagosu'nda ilk kez çeşitli danslar yapılıyor, kadril müziği işitiliyordu. Sömürgecilerin kızlarının takma saçları, saray müziğinin canlı vals havasına uyarak durmadan dönüyordu. Kentte düzensizlik, karışıklık ve gösteriş havası esiyordu. Sömürgelerde doğmuş melezler, modası geçmiş İspanyol giysilerini belediye danışmanlarına bırakarak göçmenlerin getirdiği modayı öykünmeye başlamışlardı. Küba asıllı kimi kadınlar, günah çıkarttıkları papazlarına çaktırmadan Fransız terbiyesi dersleri alıyorlar, kunduralarının değerini ortaya koymak amacıyla yürüme alıştırmaları yapıyorlardı. Akşamları, Bay Lenormand de Mezy temsilde elinde kadeh durmadan içerken, mültecilerin geleneklerine uygun olarak Aziz Louis'nin ilahisini ve Fransız ulusal marşını söylemek için yanındakilerle birlikte ayağa kalkıyordu.

Aklını belli bir şeye veremeyen, işsiz güçsüz Bay Lenormand de Mezy, zamanını kumar oynamak ve dua etmek arasında geçirmeye başladı. Önüne çıkan ilk kumarhanede kumar oynamak ve Tivoli tiyatrosuna olan gecikmiş borcunu ödemek için kölelerini birbiri ardınca satıyor, limanda çalışan kıvrık saçlı zenci kızlarla yatıyordu. Ama aynada giderek yaşlandığını görüp, Tanrının çok yakında Azraili kendisine göndereceğinden korkuyordu. Bir zamanların masonu, şimdi moda olan üçköşe adlı müzik aletinden kuşku duyuyordu. Bu nedenle, yüksek sesle ya da mırıltı halinde kısa dualar okuyarak, "Ti Noel'le birlikte Santiago katedralinde saatlerce gezinmeyi alışkanlık edinmişti. O katedrali gezerken zenci de bir piskopos portresinin altında uyukluyor ya da Don Esteban Salaş adlı sıska, mor suratlı yaşlı bir yaygaracının yönettiği Noel ilahisi çalışmalarına katılıyordu.

Herkesin saygı gösterdiği bu kilise yöneticisinin, korocularına neden bağırarak ilahi söylediğini anlamak gerçekten olanaksızdı. Bu korodan, en iyimser kişileri bile çileden çıkararak bir gürültü patırtı yükseliyordu. Bu belki de, silâh taşıdığı ve soylular gibi pantolon giydiği için "Ti Noel'in büyük bir kilise yetkilisi saydığı kilise kavasının beğenisi böyleydi. Don Esteban Salas'ın boru ve basson sesleri ve korodaki çocukların tiz sesleriyle zenginleşen bu uyumsuz sıcaklığını kiliselerinde buluyordu zenci. Garip altın paralar, İsa'nın insaninkine benzer saçları, heykelciklerle dopdolu günah çıkarma yerlerinin gizi, Dominiken rahiplerinin köpeği, kutsal ayakların ezdiği ejderhalar, Saint-Antoine'ın domuzu, Saint-Benoit'nın esmer yüzü, zenci bakireler, kalın ve yüksek topuklu ayakkabılarla Fransız trajedi aktörlerinin hırkalarını giymiş Saint— Georges'lar, Noel gecelerinde çalınan çobanlara ait müzik aletleri (simgeler, özel nitelikler, işaretler) Yılan Tanrı Damballah'a adanan adakların sunaklarından çıkanlara benzer büyüleyici bir güce, çekici bir kudrete sahiptiler. Ve sonra, Saint-Jacques, fırtınaların mareşali Ogoun Fai'dir. Onun büyüyle Bouckman'ın adamları başkaldırmıştır. Bu nedenle, "Ti Noel" sık sık ona dua etmek yerine, eski bir Mackandal türküsü söylüyordu:

*Saint-Jacques, savaşın oğluyum ben,
Saint-Jacques,
Savaşın oğluyum ben, görmüyor musun?*

6. Köpekli Gemi

Bir sabah, Santiago limanı havlamalarla dolup taşı. Birbirlerine zincirle bağlanmış, tasmalarının ardında dişlerini gösterip hırlayan, bakıcılarını ve birbirlerini ısırma çabasına çalışan, pencerelerin kafeslerinden bakan insanlara doğru atılan, havayı durmadan boş yere ısırarak yüz kadar köpek, kamçılana kamçılana yelkenli bir geminin sintinesine dolduruluyordu. Ve bunların ardından, çiftliklerdeki bakıcıların, beyaz ırktan köylülerin ve iri çizmeli görevlilerin önlerine katıp getirdiği başka köpekler geliyordu. Daha sonra daha başka köpekler. Efendisinin buyruğuyla bir trança satın alan "Ti Noel", bu tuhaf gemiye yaklaştı. Çomarlar gemiye on ikili gruplar halinde girerlerken, geçiş yerinde bir Fransız subayı çabucak sayıyordu bunları.

"Ti Noel", ambar ağzını kapatmak için bir ağın kıvrımlarını açan melez bir denizciye bağırarak, "Bunları nereye götürüyorlar?" diye sordu.

"Zencileri yemeye!" diye sıırıttı öteki, havlamaları bastırarak.

Bozuk bir dille verilen bu yanıt, "Ti Noel" için Tanrısal bir esin yerine geçti. Katedrale doğru koştu. Katedralin önünde, her zamanki gibi, efendilerinin ayinden çıkışını bekleyen Fransız zenciler vardı. Dufréné ailesi, topraklarını elde tutma umudunu tümüyle yitirip Mackandal tarafından ele geçirilen, herkesin bildiği konuttan ayrılarak, üç gün önce Santiago'ya gelmişti. Dufréné'nin zencileri Cap'tan önemli haberler getiriyorlardı.

Pauline, gemiye bindiğinden bu yana kendisini kraliçe gibi hissediyordu. Çok sayıda insanla dopdolu gemi şimdi Antiller'e doğru yol alıyor, geniş halkalar oluşturan dalgaların ritmik hareketleriyle halatları gıcırdayıyordu. Sevgilisi, aktör Lafont, bangır bangır bağırarak *Beyazıt* ve

Mitridat'dan güzel dizeler söyleyip, en büyük rollere alıştırmıştı Pauline'i. Belleği çok zayıf olan Pauline, flaması hışırdayarak pupa yelken ilerleyen Okyanus'un geride bıraktığı köpük iziyle çok güzel uyum sağlayan "küreklerimizin altında köpüren Çanakkale Boğazı" dizesini belli belirsiz anımsıyordu. Şu anda belleğindeki birçok dize, rüzgârın her esişinde kaybolup gidiyordu. Pauline, Paris'ten Brest'e kadar tahtirevanla yolculuk etme gibi çocuksu bir kaprile bütün bir ordunun hareketini geciktirdikten sonra, daha ciddi şeyler düşünüyor olmalıydı. Mühürlenmiş torbalarda Maurice Adasından getirilmiş fularlar, kır yelekleri ve ilk sıcaklarda giyeceği çizgili muslin etekler vardı. Çünkü Abrantes düşesi sömürge modasından ona daha önce söz etmişti. Sonuç olarak, bu yolculuk hiç de sıkıcı değildi. Gaskonya Körfezindeki kötü havayı savuştururken geminin ön tarafında bir papazın yönetiminde yapılan ayin, büyük uniformalarını giymiş tüm subayları Pauline'in kocası General Leclerc'in çevresine toplamıştı. Kimileri kasıtlı bir tavır içindeydi. Genç olmasına karşın erkeklerle iyi anlaşılan Pauline, kendisini hedef alan ve gitgide tutuşan arzularla şımartıldığını hissediyordu. Bu arzular, ona karşı gösterilen ilgi ve derin saygı perdesinin ardında gizleniyordu. Yıldızlı gecelerde, geminin direklerindeki fenerler sallandığı zaman, kamaralarda, kaptan köşkünde de, güvertelerde ve güverte aralarında, yüzlerce erkeğin kendisini düşündüğünü biliyordu. Giysilerini bedenine yapıştıran, göğüslerinin alımlı görünümünü açığa vuran rüzgârda saçları dağılmış, geminin ön tarafında, mizana direğinin yanında, her gece derin derin düşünüyormuş gibi görünmeyi de seviyordu.

Azor Kanalını geçtikten ve uzaktan beyaz Portekiz kiliselerini hayran hayran seyretmeye başladıktan birkaç gün sonra, Pauline denizin değiştiğini fark etti. Şimdi deniz, doğuya doğru uzanan sarı denizsalkımlarıyla donanıyordu. Sanki yeşil kristalden' yapılmışa benzeyen zarganalar, uzun kırmızı ipçikleri arkasında çekip sürükleyen mavi sidik torbalarına benzer denizanaları, kazma dişli tehlikeli balıklar ve bulanık bölgelerde sanki duvak giymişe benzeyen mürekkepbalıkları vardı. Gözde subayları. uniformalarının düğmelerini açmaya zorlayan sıcak bir bölgeye girilmişti. Leclerc yakasını açıyor, subaylarına da yakalarını açmaları için izin veriyordu. Çok sıcak ve boğucu bir gece, Pauline geceliğiyle kamarasından çıktı, uzun öğle uykuları için kendisine ayrılan arka kasaraya gidip uzandı. Garip yakamozlar, dalgalarda yeşil yansımalar oluşturuyordu. Geminin dalgalara her çarpışında sayıları artan yıldızlardan, hafif bir serinlik iniyormuş gibiydi. Gün ağarırken direktteki gözcü, kış direktteki yelkenin altında, buruşmuş bir yelkenin üstünde uyumuş çıplak bir kadının varlığını fark etti. Bunun temizlikçi bir kadın olduğunu sanıp bir halattan tutunarak az kalsın üzerine varacaktı. Ama kadının kımıldamasından uyandığını ve hayran hayran seyrettiği bedenini Pauline Bonaparte'ın bedeni olduğunu anladı. Pauline, bir çocuk gibi gülücükler saçarak gözlerini ovuşturdu. Sabah rüzgârında, bir piliç kadar tazeydi. Yelken bezinin kendisini bakışlardan gizlediğini sanarak, omuzlarından aşağı birkaç kova tatlı su döküp yıkandı. O gecedan beri hep açık havada uyuyordu. Onun bu cömert umursamazlığı herkes öğrendi. Öyle ki, Saint-Domingue'te polis örgütünü kurmakla görevli ve sert kişiliğiyle tanınan Bay d'Esmenard, Yunan mitolojisindeki Galateia'yı anımsayarak kuralları nasıl uygulayacağını uzun uzun düşünmek zorunda kaldı.

Cap kentiyle Kuzey Ovası'nın, şeker kamışı tarım işletmelerinden yükselen sislerle bürünmüş dağlarla birlikte tıpkı bir yelken gibi ortaya çıkıvermesi, Paul ve Virginie'nin aşklarını okumuş Pauline'i büyüledi. Paris'te, Saumon sokağında "Adalı" adıyla yayımlanan, zencilerin konuştuğu bozuk Fransızca'yla söylenen bir kadril müziği biliyordu. Muslin giysiler içinde, kendini cennetkuşu gibi hafif ve özgür hissediyordu. Körpe eğreltiotlarının güzelliğini, sıtma ağacı meyvelerinin bol ve kahverengi öz suyunu, bir yelpaze gibi açılıp kapanabilen görkemli yaprakları görmeye başlıyordu. Akşam Leclerc kaşlarını çatarak kralcı çiftçilerin çıkardığı güçlüklerden, türlü tehditlerden söz

ediyordu Pauline'e. Daha kötü durumları düşünerek Kaplumbağa Adasında bir ev satın almıştı. Ama Pauline onu hiç önemsemiyordu. Joseph Lavallee'nin göz yaşartan romanı *Beyazlar Arasında Bir Zenci*'yi yüreği sızlayarak okumayı ve kuru incir, keçi peyniri ve acı zeytin yediği çocukluğunda hiç görmediği bu lüksten, bu bolluktan kaygısızca yararlanmayı sürdürüyordu. Katedralin yakınında, loş bir bahçe içinde yontulmuş beyaz taşlardan yapılmış geniş bir evde oturuyordu. Demirhindi ağaçlarının altında, mozaiklerle döşenmiş bir yüzme havuzu yaptırmıştı. Burada çırılçıplak yıkanıyordu. Önceleri Fransız hizmetçilerine masaj yaptıırıyordu. Ama bir gün, bir erkek elinin daha kuvvetli, daha iri olacağını düşündü ve bu iş için eski bir hamam tellağı olan Soliman'ı uygun ve güvenilir buldu. Soliman onu yalnızca özene bezene yıkamakla kalmıyor, aynı zamanda bedenini bademyağıyla ovuyor, tüylerini alıyor, ayak tırnaklarını törpülüyordu. Zenci onu yıkarken, Pauline havuzun suyunda bu uşağın sert göğsüne dokunmaktan şeytanca bir zevk duyuyordu. Onun dayanılmaz arzular içinde sürekli kıvrandığını ve kırbaçla çileden çıkarılan bir köpeğin sahte uysallığıyla bir yandan kendisine baktığını biliyordu. Pauline, onu yaş bir çubukla dövmeyi alışkanlık haline getirmişti. Ama canını yakmıyor, yapmacık acıyla surat asmasına gülüyordu. Gerçeği söylemek gerekirse, güzelliğiyle ilgili her ayrıntıya özen gösterdiği için ona karşı gönül borcu duyuyordu. Hatta ara sıra, bu zenci bir işi kaşla göz arasında ya da tam istenilen biçimde yaptığı zaman, ödül olarak yere diz çöküp bacaklarını öpmesine izin veriyordu. Bemardin de Saint-Pierre bunu, aydınlığın alçakgönüllü çabaları önünde, basit bir ruhun soylu gönül borcunun bir simgesi olarak yorumlardı.

Leclerc Güneyde bulunduğu sırada, Pauline zaman zaman genç, ateşli ve yakışıklı bir subayın kolları arasında avunmasına karşın, kendini biraz Virginie, biraz Atala sanıp, günlerini esneyerek ve öğle uykusuna yatarak geçiriyordu. Ama bir akşam, dört zencinin yardımıyla saçlarını tarayan Fransız berber, pis kokan yarı pıhtılaşmış bir kan kusarak onun önüne yığılıverdi. Durup dururken bu korkunç ve iğrenç olay, Pauline Bonaparte'ın tropikal rüyasını allak bullak etmişti.

7. Aziz Trouble

Ertesi gün, nüfusunun onda biri salgından ölen kentler arasından geçip gelen Leclerc'in üstelemesiyle Pauline Kaplumbağa Adasına çekildi. Zenci Soliman'la kucaklarında paketler taşıyan hizmetçiler ona eşlik ettiler. Pauline ilk günler bir koyda yıkanarak, adada arkalarında korkunç bir kale yıkıntısı bırakan korsanların ve yabanöküzü avcılarının törelerini, yabanıllıklarını çok iyi tanıyan cerrah Alexandre Olivier Oexmelin'in anılarına göz gezdirerek vakit geçirdi. Pauline odasındaki aynada, güneşten bronzlaşmış teninin bir melez kadının göz kamaştırıcı tenine benzediğini görünce gülüp eğleniyordu. Ama bu rahatlık uzun sürmedi. Bir akşam, Leclerc Kaplumbağa Adasına geldi. Bedenini korkunç ürpertiler sarmış, gözleri sapsarı olmuştu. Doktoru ona yüksek dozda ravent veriyordu.

Pauline dehşete kapılmıştı. Kafasına, Ajaccio'daki nedeni bilinmeyen bir kolera salgını saplanmıştı. Zencilerin omuzlarında evlerden çıkan tabutlar; incir ağaçlarının dibinde ağlayıp sızlayan tülle örtünmüş dul kadınlar; ana babalarının mezarlarına kapaklanan siyahlara bürünmüş genç kızlar. Birden, çocukluğunda bir odaya kapatılışını anımsayarak korkuya kapılıyordu. Kaplumbağa Adası, çekirgelerin ötüştüğü kaktüs çölleri, kırmızımtırak kayalıkları, kısır toprağı ve her zaman durgun deniziyle, şu anda onda doğduğu adanın etkisini yaratıyordu. Buradan kaçıp

kurtulmak olanaksızdı. Şu kapının ardında, üniformasına karşın ölüme yenilmekte olan bir adam güçlükle soluk alıyordu. Doktorların başarısızlığına inanan Pauline, buhur, çivit, limon kabuğu tütsüleri ve Büyük Yargıç'ın, Aziz Georges'un, Aziz Trouble'un olağanüstü gücü kadar etkili dualar salık veren Soliman'ın öğütlerine kulak verdi. Evin kapılarını kokulu bitkilerle ve tütün artıklarıyla yıkattı. Gösterişli bir dindarlıkla, bir köylü kadın gibi, koyu renkli ağaçtan haç önüne diz çöküp dua ederek, her duanın sonunda Soliman'la birlikte yüksek sesle bağıyordu: *Malo, Presto, Pasto, Effacio, Amen*. Bir başka olay, örneğin bir limon ağacının gövdesine haç biçiminde çivi saplama olayı, ondaki eski Korsika kanını harekete geçiriyordu. Bu kana, zencinin hareketli dünyası, Direktuvar'ın yalanlarından daha yakındı. Direktuvar'ın inançsızlığı, ondaki var olma bilincini yitirmişti. Şimdi çoğu kez, günün modasını izleme uğruna, kutsal şeylerle alay ettiğine pişmanlık duyuyordu. Leclerc'in can çekişmesi, korkusunu artırıp onu Tanrısal güçler dünyasına doğru daha da çekiyordu. Karşı Yaka'nın afetine karşı adanın tek savunucusu, düzenbazların reçetelerinin yararsızlığı karşısında olası tek doktor Soliman, cin peri dualarıyla bu güçleri yardıma çağırıyordu. Zenci, hastalık getiren pis buğuların denizi geçmelerine engel olmak için kıyıda küçük kayıklar yüzdürüyordu. Bu kayıklar hindistancevizinin yarısından yapılmış ve hepsi de Pauline'in dikiş çantasından alman, Deniz Tanrısı Agassou'daki kabile sayısı kadar kurdelayla süslenmişti. Pauline bir sabah, Leclerc'in eşyaları arasında bir savaş gemisi maketi buldu. Soliman'm adaklarına bu sanat yapıtını da katmak için koşarak kıyıya götürdü. Hastalıktan korunmak için adak, tövbe, çile doldurmak için kıl elbise, oruç gibi her çareye başvurmak gerekiyordu. Birden, Pauline evin zeminindeki taşların kesişim yerlerine basmaktan sakına sakına garip bir biçimde yürümeye başladı. Günün her saatinde, insanların haçı çiğnemelerini görmekten zevk duyan dinsiz imansız masonların kışkırtmasıyla bu taşlara özellikle kare biçimi verildiğini herkes biliyordu. Soliman göğsüne artık güzel kokular ve ferahlatıcı nane suyu sürmüyor, bunun yerine alkollü ıtır, öğütülmüş taneler, vıcık vıcık özsu ve kuş kanı sürüyordu. Bir sabah, hizmetçi kadınlar, zencinin yere diz çöküp saçlarını da geriye doğru savurarak Pauline'in çevresinde garip bir biçimde dans ettiğini şaşkınlıkla gördüler. Elbise giymemişti. Belinde yalnızca bir kemer vardı. Bu kemerden aşağı cinsel organını gizleyen beyaz bir mendil sarkıyordu. Boynunu mavi ve kırmızı kolyeler süslüyordu. Paslı bir bıçağı elinde sallayarak bir kuş gibi sığıyordu. Her ikisi de uzun uzun inliyordu. Göğsün derinliklerinden gelen bu inilti ayışığında köpek ulumalarına benziyordu. Baş kesilmiş bir horoz, yere serpilmiş mısır taneleri üstünde hâlâ kanatlarını çırpıyordu. Zenci, hizmetçi kadınlardan birinin bu durumu seyrettiğini görünce öfkeleni, bir tekmede kapıyı kapadı. O akşam, tavandan baş aşağı asılmış birçok aziz heykeli görmek mümkündü. Soliman artık Pauline'den ayrılmıyor, onun odasında kırmızı bir halı üzerinde uyuyor sarı hummaya yakalanan Leclerc'in ölümü, Pauline'i deliye çevirdi. Birinin ölüm terleri döktüğü evlerin çatılarında sabırla bekleyen atmacalarıyla tropikler ona çok ürkütücü görünüyordu. Kocasını üniformasıyla birlikte sedir ağacından yapılmış bir tabuta yerleştirdikten sonra, hiç vakit kaybetmeden *Switshure'e* bindi. Zayıflamış, gözlerinin altında iri mor halkalar oluşmuştu. Göğsünde muskaları vardı. Ama bir süre sonra, batı rüzgârı, Paris'i görme heyecanının artışı, tabutun halkalarını kemiren tuz, Pauline'in sıkıntısını biraz hafifletti. Bir akşam, fırtınada çalkalanan deniz geminin omurgasını korkunç bir biçimde çatırdatırken, Pauline'in yas için örtüdüğü tül, General Leclerc'in ölüsüne saygı nöbeti tutmak için özel olarak görevlendirilmiş genç bir subayın mahmuzlarına takıldı. Solgun ve iğreti giysiler bulunan çantasında, Papa Legba'ya adanmış, Soliman tarafından işlenmiş ve Pauline Bonaparte'ı Roma'ya götüren yolları açmak için hazırlanmış bir muska vardı.

Pauline'in ayrılışıyla sömürge'deki tüm sağduyu kayboldu. Bir önceki yılın rahatlığını bulma umudunu yitiren Ova'nın son toprak sahipleri, Rochambeau'nun yönetiminde, kendilerini dur durak

bilmeyen büyük bir içki âlemine kaptırdılar. Kimse saatin farkında değildi. Geceler sabahın alacakaranlığında sona ermiyordu. Yeni bir felâket her türlü zevk olasılığını ortadan kaldırmadan, şarabı son damlasına kadar bitirmeli, baygın düşünceye kadar eğlenmeliydi. Genel Vali kadınlara ilgi gösteriyordu. Cap kentinin hanımları, merhum Leclerc'in, "Zencilere fahişelik yapan beyaz kadınlar, toplumsal konumları ne olursa olsun, Fransa'ya geri gönderilmeli" buyruğuyla alay ediyorlardı. Birçok hanım, 'kendi aşifteleri' adını verdikleri melez kadınlarla balolarda dikkatleri üzerlerine çekerek kendilerini seviciliğe veriyordu. Köle kızların çocuk yaşta ırzlarına geçiliyordu. Bu durum, bir iki derken, çarçabuk dehşet veren boyutlara vardı. Rochambeau bayram günlerinde zencileri köpeklere parçalattı. Köpeklerin sivri dişleri bir bedeni parçalamaya hevesli olmazsa, ipekli elbiseler giymiş birçok tanınmış kişinin önünde, iştah açıcı kan akması için, kurban bir kılıçla yaralanıyordu. Genel Vali böylece siyahların rahat duracaklarını düşünerek, Küba'dan yüz kadar çoban köpeği istemişti:

"Zenciler köpeklere yedirilecek!"

"Ti Noel" in gördüğü gemi Cap limanına girdiği gün, Martinik'ten gelen, zehirli yılan yüklü bir başka yelkenliyle karşılaştı. Genel Vali, birbirinden uzak kulübelerde oturan ve dağlardaki kaçak kölelere yardım eden köylüleri zehirletmek için bu yılanları Ova'ya salıvermek istiyordu;. Ama, Damballah'ın yaratıkları olan bu yılanlar, eski rejimin son toprak ağalarıyla aynı zamanda yok olarak yumurtlayıp çoğalamadan ölmeliydiler. Büyük Loaslılar şimdi ateşli silahları yeğliyorlardı. Savaş Tanrılarından yardım alanlar, savaşları kazanıyordu. Ogoun Badagri, Akıl Tanrıçasının son savunma mevzilerine karşı, kesici silâhlarla yapılan saldırıları yönetiyordu. Gerçekten, gelecek kuşaklara aktarılmaya hak kazanmış tüm savaşlarda olduğu gibi -çünkü bir kişi trompetle güneşi durdurmuş ya da kent surlarını devirmişti - o günlerde çıplak bedeniyle düşman topraklarının ağzını tıkayan, kurşunlan bedenlerinden çekip çıkararak yiğitler vardı. O sırada köylerde Savana Rahibi diye adlandırılan, papazlık sıfatı verilmemiş ve başlarının ortasında papazlık nişanı bulunmayan kimseler ortaya çıkmıştı. Bunlar, ölüm döşegindeki bir insanın yanına hasıra oturup Latince dualar okuma konusunda Fransız papazlar kadar bilgiliydiler. Ama onlar daha iyi anlaşılıyordu. Çünkü *Notre Père* ya da *Ave Maria* 'yı okudukları zaman, metne herkesin bildiği öbür ilahilerinkine benzer vurgu ve ses tonunu vermeyi biliyorlardı. Sonunda, bazı dünya ve ahret sorunları birlikte görüşülüp tartışılmaya başlanıyordu.

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM

Her yerde yıldızlı kral taçları bulunuyordu; içlerinde kaldırılamayacak kadar büyük olanlar vardı.

Karl Ritter

(Sans-Souci yağmasının bir tanığı)

1. İşaretler

Yaşlı, ama parmak kemikleri çıkıntılı ve nasırlı ayakları üzerinde hâlâ dimdik bir zenci, Saint-Marc rıhtımına yanaşan gemiden indi. Uzaklarda, gök renginden daha koyu bir mavilik içinde bir dağ tepesinde, herkesin bildiği bir insan hayali görülüyordu. Ti Noel", hiç beklemeden peygamberağacından yapılmış kocaman bir sopa alıp kentten çıktı. Santiagolu varlıklı bir çiftçinin, Ti Noel"i iskambil oyununda Bay Lenormand de Mézy'den kazandığı dönem gerilerde kalmıştı. Bu olaydan az sonra da Bay Lenormand de Mézy, büyük bir yoksulluk içinde ölmüştü. "Ti Noel", melez olan yeni efendisinin buyruğu altında, Kuzey Ovası'nın Fransızlarının kölelerine sağladıkları yaşamdan çok daha hoşgörülü bir yaşam sürmüştü. Sonunda, efendisinin her yıl kendisine yılbaşı armağanı olarak verdiği bozuk paraları biriktirerek, güvertede yolculuk edebilmek için bir balıkçı gemisinin kaptanının istediği parayı vermeyi başarmıştı. Ti Noel", iki demir izi taşımaya karşın artık özgür bir kişiydi. Köleliğin tümüyle kaldırıldığı topraklar üzerinde yürüyordu şimdi.

Yola koyulduğu ilk gün, Artibonite Irmağının kıyılarına kadar vardı, geceyi geçirmek için bir ağacın altında yattı. Gün ağarırken, yabancı bağlarla bambular arasında uzanan yola yeniden koyuldu. Geçtiği yerlerde atlarını yıkayan adamlar, pek anlayamadığı bir şeyler söylüyorlardı ona. Onlara kendi anlayışına göre yanıtlar veriyordu. Ayrıca Ti Noel", tek başına olsa bile, hiçbir zaman yalnız değildi. Çoktandır sandalyelerle, tencerelerle, bir inekle, bir gitarla ya da gölgeleriyle konuşma sanatını biliyordu. Burada insanlar neşeliydiler. Ama bir patikanın dönemecinde, bitki ve ağaçlar kurumuş, sanki tozlaşmış ve pürtüklü bir toprakta bitki iskeletlerine dönüşmüş gibiydiler. Mezarlıklar tıpkı köpek kulübesi büyüklüğündeki eski tapınaklar gibi beyaz alçıdan küçük mezarlarıyla, belirgin bir biçimde görünmüyordu artık. Bir başka yerde, kaktüslerin ve akasyaların kapladığı suskun ve düşman bir ovada, yol kıyılarında ölümler gömülüyordu. Ara sıra terk edilmiş bir kulübe, burada oturanların hastalık yayan pis kokulardan kaçtıklarını gösteriyordu. Orada biten tüm bitkilerin kötülük saçan dalı, budağı, sivri kısımları ve özsuları vardı. "Ti Noel" in karşılaştığı pek az insan onun selâmına karşılık veriyor, burunları yerde gezen köpekler gibi gözlerini yere dikerek yollarına gidiyorlardı. Zenci birden durup derin bir soluk aldı. Dikenli bir ağaca bir oğlak asılmıştı. Toprak işaretlerle kaplanmıştı: Kapı yerine kubbe biçiminde yerleştirilmiş ağaç dallarıyla birlikte yarım daire biçiminde üç taş. Daha ilerde, birer ayağından bağlanmış siyah piliçler yağlanmış bir daldan baş aşağı sallanıyorlardı. Son olarak, işaretlerin sonunda, gövdesi kirpi gibi siyah dikenli, özellikle uğursuz bir ağacın çevresi adaklarla kuşatılmıştı. Bu ağacın bükülmüş, sarılmış, çatlamış köklerinde Yolların Efendisi Legba'nın koltuk değnekleri sarmaş dolaş olmuştu.

"Ti Noel" diz çöktü ve Büyük Antlaşma ülkesine dönme sevincini kendisinden esirgemediği için

Tanrıya şükretti. Çünkü Dessalines'in zaferini korkunç bir hazırlığın sağladığını, Küba Santiagosu'ndaki tüm Fransız zenciler gibi o da biliyordu. Bu hazırlığa katılan Loco, Pétro, Ogoun Ferraille, Brise-Pimba, Caplaou-Pimba, Marinette Bois-Chèche, tüm Ateş.ve Şimşek Tanrıları öylesine amansız davranmışlardı ki, kimi insanlar büyü'nün şiddetinden havaya uçmuş, kimileri de yere serilmişti. Sonra, atalarla ilişki kurabilen bir yemek yapmak için kan, toz, buğday unu ve kahveden bir hamur yapılmıştı. Coşkuyla kendinden geçen bir esinli iki adamın sırtlarına birer yaba saplamıştı. Bu iki adam, yarısı at yansı insan efsane yarattığı gibi sırt sırta dönmüş, at gibi kişniyordu. Bunlar, gecenin ötesinde, sayısız gecelerin ötesinde, Tanrılar dünyasının sınırlarını yalayan denize doğru sanki dörtnala iniyormuş gibiydiler.

2. Sans-Souci

"Ti Noel" saatlerce yürüdüktan sonra, kimi yerleri tanımaya başladı. Suyun tadından, deniz kıyısına doğru menderesler çizerek akan bu derenin daha aşağısında yüzmüş olduğunu anımsadı. Bir zamanlar Mackandal'ın zehirli bitkilerini hazırladığı mağaranın yanından geçti. Kuzey Ovası'na varmak için dar Dondon Vadisinden hızla aşağı indi. Sonra, deniz kıyısını izleyerek, Lenormand de Mézy'nin eski konutuna yöneldi.

Üçgen biçiminde yerleşmiş üç büyük ağaçtan, aradığı yere varmış olduğunu anladı. Ama buralarda bulunan eski şeylerin yerlerinde yeller esiyordu. Ne çivithanenin, ne çamaşır kurutma yerlerinin, ne ahırların, ne de et tütsüleme yerinin izi kalmıştı. Konuttan, geriye, yakıcı güneşin ışınlarıyla yıpranmış, geçen yılın sarmaşıklarıyla kaplı tuğla bir bacadan, ambarlardan, yere iyice yapışmış döşeme taşlarından başka bir şey kalmamıştı. Kiliseden de, rüzgârgülünün demir horozu yalnızca. Yırtılmış mektuplar gibi, şurada burada duvar parçaları vardı. Çam ağaçları ve asma çardakları, Avrupa ağaçları yok olmuştu, tıpkı bir zamanlar kuşkonmazların beyazlara bürüdüğü, nane ve mercanköşk kokuları arasında iri göbekli enginarların yetiştiği sebze bahçesi gibi.

Konut bütünüyle terk edilmişti, ortasından bir yol geçiyordu. "Ti Noel" eski konutun köşeli bir taşına oturdu. Belleği iyi olmayan biri için bu taş şimdi bir başka taştan farksızdı. Karıncalarla konuşuyordu. Hiç beklemediği bir anda bir gürültü duydu, başını çevirip baktı. Birçok atlı, büyük bir hızla ona doğru geliyordu. Işıl ışıl üniforma giymişlerdi: ceketleri, uçlarında parlak maden bulunan emir subayı kordonlarıyla süslenmişti. Yaka ve kollarına işlemeli kapaklar geçirilmişti, pantolonları süet ve şeritliydi, şapkalarında gök mavisi tüyler takılıydı ve süvari çizmesi giymişlerdi. O dönemde İspanyol üniformalarının yalınlığına alışmış olan "Ti Noel", kendi ırkından insanların Napolyonca bir tantanayı, Korsikalı generallerin bile bilmedikleri görkemli bir aşamaya vardırıldıklarını, büyük bir şaşkınlık içinde gördü. Subaylar onun yanından tozu dumana katarak geçtiler ve Milot yönüne doğru giderek uzaklaştılar. Büyülenen ihtiyar, atların geçtiği yerde yükselen toz bulutlarına uzun süre baktı.

Ulu bir ormandan çıkınca, görkemli bir meyve bahçesine girdiğini sandı. Milot kentini çevreleyen tüm topraklar, bir çiftlikteki tarhları düzgün, filizleri yeşeren bir sebze bahçesi kadar bakımlıydı. Elleri kamçılı ve çalışmayanlara zaman zaman taş yağdıran askerlerin denetiminde, bu tarlalarda bir sürü insan çalışıyordu. Muhafızların siyah olduklarını gören "Ti Noel", "tutsak bunlar," diye düşündü. Ama çalışanlar da siyahtılar. Fransız zencileriyle birlikte tamtam sesleriyle dans etme olanağını bulduğu akşamlar, Küba Santiagosu'nda öğrendikleriyle çelişkiliydi bu durum. Ama şu anda yaşlı adam durmuş, yaşamı boyunca gördüğü en beklenmedik ve en görkemli görüntü karşısında hayran kalmıştı. Derin boğazların mor çizgiler oluşturduğu dağların dibinde pembe bir saray, pencereleri yay biçiminde bir alkazar yükseliyordu. Taştan yüksek bir kaide üzerinde uçacakmış gibiydi. Bir yanda uzun, kapalı sundurmalar vardı. Ek yapılar, kışlalar ve ahırlar olmalıydı bunlar. Öbür yanda, beyaz sütunlar üzerine oturtulmuş bir kubbeyle örtülü yuvarlak bir yapı. Beyaz üstlük giymiş birçok din adamı çıkıyordu bu yapıdan. "Ti Noel" yaklaştıkça taraçalar, heykeller, kemerler, bahçeler, çiçek çardakları, yapay dereler ve şimşir parkları gördü. Kocaman direklerin dibinde, bronzdan yapılmış iki aslan nöbet bekliyordu. Büyük alanda beyaz üniformalı askerler, iki köşeli süslü şapka giymiş genç ve güçlü yüzbaşılar, bellerindeki kılıçları şakırtadatarak gidip geliyorlardı. Açık bir pencereden, prova yapan bir orkestra görülüyordu. Sarayın pencerelerinde, başlarına tüyler takınmış ve modaya uygun upuzun giysiler içinde tombul göğüsleri dimdik duran

hanımlar görülüyordu. Bir avluda, uşak giysileriyle iki arabacı güneş motifleriyle kaplanmış, her yanı yıldızla süslü kocaman bir arabayı yıkıyordu. Papazların çıktığı yuvarlak yapının önünden geçerken "Ti Noel" bunun, çeşitli renkte bayrak ve tavan süsleriyle donatılmış bir kilise olduğunu gördü. İçinde Meryem Ana'nın büyük bir heykeli vardı. Ama "Ti Noel"i en çok şaşırtan şey, Cap'taki Fransız genel valilerin bilmedikleri böylesine olağanüstü bir dünyayı, zenciler dünyasını bulmuş olmasıydı. Çünkü, su perileriyle süslenmiş bir pınarın çevresinde el ele tutuşup dans eden şu kocaman kalçalı güzel hanımlar zenciydiler; iki kolunun altında dana derisinden birer evrak çantasıyla merdivenlerden inen beyaz çoraplı şu iki bakan, zenciydi; başsavcının yönettiği köylülerin omuzlarından bir geyik alıp indiren, başında kürkten püsküllü bir başlığı bulunan şu aşçı zenciydi; manejde at koşturan şu süvariler zenciydiler; bir açık hava tiyatrosunun kara derili oyuncularının provalarını şahin yetiştiricisiyle birlikte seyreden, boynunda gümüş zincir olan şu saki zenciydi; parlak düğmeleri, yeşil ceketli başhademe tarafından sayılıp denetlenen beyaz perukalı şu hizmetçiler zenciydiler; kilisenin en büyük sunağının üstünde yükselen ve bir duayı tekrarlayan kara derili müzisyenlere tatlı tatlı gülümseyen Meryem Ana da kara, hem de kapkaraydı. Bir zamanlar ispanyollar sokağında aşçılık yapan ve La Couronne adlı bir han işleten, şimdiyse adının baş harfleri ve mağrur 'Tanrı, devam ve kılıcım' özlü sözüyle adına para bastıran Kral Henri Christophe'un gözde konutu Sans-Souci'nin karşısında bulunduğunu anladı "Ti Noel".

Yaşlı adamın sırtına bir sopa şiddetle indi. Bir şey söylemeye zaman bulamadan bekçinin biri onu tekme tokat, kışlalardan birinin arkasına götürdü. Bir hücreye kapatıldığını gören "Ti Noel", Henri Christophe'u kişisel olarak tanıdığını ve hatta Lenormand de Mézy'nin konutuna sık sık gelen, özgür bırakılmış bir dantelci kadının yeğeni Marie-Louise Coidavid'le o zamandan bu yana evli olduğunu bildiğini bağırarak anlatmaya çalıştı. Ama kimse aldırış etmedi. Akşam onu da öteki tutsaklarla birlikte Bonnet de l'Évêque Dağının dibine kadar götürdüler. Burada bir yığın inşaat malzemesi vardı. Eline bir tuğla tutuşturdular:

"Bunu yukarı çıkar, sonra dönüp bir başka tuğla al."

"Ama ben çok yaşlıyım."

Ti Noel" kafasına bir cop yedi. Yine hiçbir şey söyleyemedi, ellerinde birer tuğla taşıyan çocukların, hamilelerin ve ihtiyarların oluşturduğu sılıya girerek sarp dağa tırmanmaya başladı. İhtiyar, başını Milot'ya doğru çevirdi. Alacakaranlıkta saray her zamankinden daha pembe görünüyordu. Bir zamanlar Cap taki evinin gülü olan Pauline Bonaparte'ın büstünün yanında, Athenis ve Amethyste adlı genç prensesler Brandenburg satenmden giysileriyle oyun oynuyorlardı. Biraz daha uzakta, kraliçenin rahibi, prence Plutarkhos'un *Koşut Yaşamlar* ını okuyor; ardında bakanlarıyla kraliçenin bahçesinde gezinen Henri Christophe da sevecen bakışlarla onları izliyordu. Geçerken de, mermer yontuların dibinde bir taç ve anka kuşu biçiminde yükselen şimşirlerin üzerinde pek az önce açmış olan bir beyaz gülü dalgın bir tavırla kopartıyordu majesteleri.

3. Boğaların Kurban Edilmesi

Yapı iskeleriyle donanmış Bonnet de l'Évêque Dağı'nın doruğunda -dağ dağ üstünde- ikinci bir dağ olan La Ferrière Kalesi yükseliyordu. Tıpkı nakış işlenmiş kumaş gibi düz ve parlak kırmızı mantarlar, toprak rengi surlara polipler gibi uzanmış, kalenin burcuna tırmanıyorlardı. Gözün derinlik kavramına meydan okurcasına bulutların üstünde yükselen bu yanmış tuğla kütesinin içinde tüneller, dehlizler, gizli ve karanlık yollar kazılmıştı. Gök yeşili, eğreltiotu renginde yeşilimsi bir akvaryum ışığı, mazgalların ve hava deliklerinin üstündeki nemli bir sisin içine dalıyordu. Üç büyük batarya, cephanelik, topçuların kilisesi, mutfaklar, sarnıçlar, demirhaneler, dökümhane ve hücreler arasındaki ulaşımı dolambaçlı ve korkunç merdivenler sağlıyordu. Talimhanenin ortasında her gün yüzlerce boğa boğazlanıyor, bunların kanlarıyla kaleyi düşman silâhlarından koruyacağına inanılan bir harç yoğruluyordu. Deniz yanında, Ova'nın baş döndürücü genel görünümüne egemen olan krallık sarayının odalarını, hanımların dairelerini, yemek salonlarını, bilardo masalarını işçiler boyayıp parlatıyorlardı. Duvarların içine yerleştirilen iki tekerlekli arabaların dingillerine köprüler kuruluyor, bunların yardımıyla tuğla ve taşlar tepedeki taraçaya taşınıyordu. Hem içten, hem de dıştan iki uçurum arasında yapılan bu taraçalar, işçilerin başını döndürüyordu. Sık sık bir zencinin dolu bir harç teknesiyle boşluğa düşerek kaybolduğu görülüyordu. Düşenin kim olduğunu düşünmeye zaman kalmadan bir başkası hemen onun yerini alıyordu. Bu dev yapının derinliklerinde, her an kamçı ya da silâh tehdidi altında yüzlerce insan çalışıyordu. Bu insanlar şimdiye dek ancak Piranèse'in gerçekdışı mimarisinde görülen yapıları gerçekleştiriyorlardı. İlk toplar, dağın dik yamaçlarından halatlarla çekilerek getiriliyor, karanlık ve kubbeli odalarda sedir ağacından yapılmış kundaklar üzerine yerleştiriliyordu. Bu karanlık odaların mazgal delikleri, ülkenin tüm geçitlerine ve dar boğazlarına egemendi. "Scipion", "Annibal" ve "Amilcar" adları verilen, namluları parlak, pürüzsüz bronzdan toplar vardı. Bunlar, üzerlerindeki hâlâ kuşkulu "Özgürlük, Eşitlik" yazılarıyla 1789'dan sonra yapılanların yamadaydılar. Bunların arasında bir İspanyol topu vardı, üstünde şu hüznü kayıtlı okunuyordu: "Sadık ama mutsuz." Güneş Kral'ın damgasını taşıyan, "Ultima Ratio Regum"u yazılı daha gösterişli ve daha geniş namlulu toplar vardı.

"Ti Noel" elindeki tuğlayı bir duvarın dibine bıraktığı sırada, geceyarısı olmuştu. Ama yapı çalışmaları, meşale ve yalazların ışığında sürüyordu. Yollarda, kayaların ya da terk edilmiş topların üstünde uyuyakalmış insanlar vardı. Yorgunluktan bitip tükenen "Ti Noel", çekme köprüünün altında bir hendeğe uzanıp yattı. Gün ağarırken bir kırbaçla uyandı. Tepede, gün doğarken kurban edilecek boğalar böğürüyorlardı. Tüm dağ at kişnemeleriyle, bağırlarla, boru sesleriyle, kırbaç şaklamalarıyla, halat gıcırdamalarıyla dolup taşmadan, yeni iskeleler serin bulutların altına varmıştı. "T Noël" bir tuğla daha almak için Milot'ya doğru inmeye başladı. Yolda giderken genç kızların, kadınların, çocukların ve yaşlıların dağın yamaçlarındaki patikalardan, kestirme yollardan yukarı çıktıklarını gördü. Kalenin dibine koymak için hep aynı tuğlayı taşıyorlardı. İnşaat bir karınca yuvası gibiydi. Bu tuğlalar, her mevsim ve her yıl hiç ara vermeden kaleye taşınıyordu. Bir süre sonra "Ti Noel", bu çalışmanın on iki yıldan fazla bir zamandır sürdüğünü, tüm Kuzey Ovası halkının bu işte çalışması için zor kullanılarak seferber edildiğini öğrendi. Buna karşı girişilen her türlü gösteri kanlı biçimde bastırılmıştı. Hiç duraklamadan bir aşağı bir yukarı yürüyen zenci, Sans-Souci'nin oda orkestralarının, üniformalardaki görkemli ve bahçelerde budanmış şimşirler arasında süslü püslü kaideleri üzerinde güneşte ısınan çıplak beyaz heykellerinin, Bay Lenormand de Mézy'nin

konutunda sürdürdüğü kölelikten daha iğrenç bir kölelik sonucu ortaya çıktığını düşünmeye başladı. Hatta buradaki durum daha da betardı. Çünkü kendisi gibi siyah, kıvrıkcık ve yassı burunlu, kendisi gibi damgalı bir zenciden dayak yemenin derin ezikliğı içindeydi. Bu durum, bir evdeki çocukların anne ve babalarını, torunların büyükanne ve büyükbabalarını, gelinlerin kayınvalidelerini dövmelelerine benziyordu. Eskiden, büyük çiftlik sahipleri kölelerini bir sakarlık yapmadıkça öldürmemeye özen gösterirlerdi. Çünkü ölenin yerine başkasını almak pahalıya mal olurdu. Oysa burada, bir zencinin ölümü devlet hâzinesi için bir değer taşımıyordu: Çocuk doğuracak zenci kadınlar oldukça - ki vardı ve her zaman da olacaktır- Bonnet de l'Évéque Dağının tepesine tuğla taşıyacak işçiler hiç eksik olmayacaktı.

Kral Christophe çalışmalar konusunda bilgi edinmek için atlı subaylarının eşliğinde sık sık kaleye çıkıyordu. Kısa boylu, güçlüydü. Göğsü hafifçe kavisli, burnu yassı, çenesi ceketinin işlemeli yakasına gömülmüştü. Mahmuzlarını şakırdatarak sonu gelmez merdivenleri çıkıp bataryaları, demirhaneleri ve atölyeleri denetliyordu. Napolyon'un kine benzer iki köşeli şapkasında iki renkli bir nişan vardı. Arada bir kırbaçıyla, aylak yakaladığı birinin ya da sarp bir kıyıda yontulan bir kayayı yukarı çıkarmakta ağır davranan kılavuzların öldürölmesini emrediyordu. Her zaman, denetlemesi bitince, en alışkın olanların bile gözünü karartan uçurumun kıyısında, denize bakan en üstteki taraçaya bir koltuk getirtiyordu. Sonra, kendinden yukarda hiçbir şeyin olmadığından emin, bir gölgelik bile istemeden her şeyin üstünde, kendi gölgesinin üstünde ayakta durup egemenliğinin boyutlarını değerlendiriyordu. Fransa'nın adayı ele geçirmek için bir girişimde bulunması durumunda, "Tanrı, davam ve kılıcım," diyen Henri Christophe, maiyeti, ordusu, din adamları, müzisyenleri, Afrikalı soyluları ve soytarılarıyla kalede ölünceye kadar buna karşı koyacaktı. Kendisiyle birlikte bu dev surlar içinde yoksulluk tanımayan on beş bin insan yaşayacaktı. Giriş kapısındaki köprü hele bir kalsın, o zaman La Ferrière Kalesi, hükümdarı, hâzineleri ve bütün görkemiyle bağımsız bir ülke olacaktı. Çünkü aşağıda zenciler, Ova'daki yaşamın çan ve horoz sesleriyle kuşların sırtında uzaklardan geldiğini; kendi soylarından bir kralın gökyüzüne yalan oturduğunu; on binlerce Ogoun'un brnozdan yapılmış pabuçlarının yeri göğü çınlattığını düşünerek, yapımın nelere mal olduğunu unutup gözlerini mısır, barut, silâh ve altınla dopdolu kaleye doğru çevireceklerdi. Cahil insanlara bunun askeri inşaat tekniğinde basit bir gelişme olduğu söylenmiş olmasına karşın, özverinin derin anlamını bilen yapıcılar tarafından yetiştirildikten sonra boğazlanan, kanı akıtılan damızlık boğaların uzun uzun böğürmeleri üzerinde boşuna yükseltilmemiştii bu kuleler.

4. Tutuklu

Kale duvarlarının yapım çalışmaları bitmek üzereyken artık tuğla taşıyanlardan çok ustalara gereksinme duyulunca sıkı düzen biraz gevşedi. Gene dağda yükselen kayalara harç ve top taşınmasına karşın, kadınların birçoğu gri renkli örümcek ağlarının sardığı evlerine dönme olanağına kavuşmuşlardı. Gerek duyulmadıkları için gitmelerine izin verilenlerle birlikte, surlara kafasını bile kaldırıp bakmadan, bir sabah ortadan kayboldu "Ti Noel". Şimdi kaldıraçlar yardımıyla yamaçlardan yukarı çıkarılan ağaç kütükleri, binaların parkeyle döşenmesi için kullanılıyordu. Ama Ti Noel'i artık bunlar hiç ilgilendirmiyordu. Şimdi onun istediği tek şey, yılanbalığının içinde doğduğu balçığa dönüşü gibi, gidip Lenormand de Mézy'nin eski topraklarına yerleşmekti. Konuta dönünce, buranın sahibi olduğu ve bu toprakların ancak kendisiyle anlam kazandığı duygusuna kapılarak, çevrede düzensiz büyümüş ağaçları bir palayla kesip ayıklamaya koyuldu. İki akasya ağacını yere indirdiğinde duvarın bir yüzü ortaya çıktı. Yabanıl ağacı kesince bunun yaprakları altında kalan konutun yemek salonundaki döşeme taşları görünmeye başladı. Zenci eski mutfağın bacasını palmiye yapraklarıyla kapatarak kendine yatacak bir oda hazırladı. Bu odaya ancak yüzükoyun yatarak girebiliyordu. Bonnet de l'Évêque Dağına çıkan patikalarda yediği dayağın yorgunluğunu üstünden atmak için odaya saman serdi.

Kışı ve ardından gelen yağmurlu günleri burada geçirdi. Yaz geldi. Hep yaş meyve yemekten karnı şişmişti. Christophe'un adamlarından korktuğu için sık sık dışarı çıkmaya cesaret edemiyordu. Çünkü Artibonite kıyılarında, bir yıldaki gün sayısı kadar penceresi olacak yeni bir sarayın yapımı için yollarda adam arıyorlardı. Günleri hep sıkıntı ve yoksulluk içinde geçen "Ti Noel", gezmek için Cap kentine gitmeye karar verdi. Bir zamanlar efendisi, bir tay kadar çevik ve yürüyüşü bir maroken hışırtısı kadar yumuşak atıyla konuta dönerken, onun arkasından giderek izlediği deniz kıyısındaki şimdi kaybolmaya yüz tutmuş yol boyunca yürüyordu. Kentte, herkes omzunda taşıdığı torbaya koyacak birşeyler bulabilir. Kentte, yaşlılara sadaka verecek cömert orospular; akıllı hayvanların, konuşan kuklaların, ekmek yerine içki isteyenlere yakınlık gösteren aşçı kadınların bulunduğu eğlenceli pazarlar vardır. "Ti Noel", şiddetli bir soğğun iliklerine işlediğini duyumsuyordu. Eskiden konutun bodrumunda gördüğü kalın camdan yapılmış, çeşitli otlarla alkole batırılmış mis kokulu tereyle dopdolu şişeleri özlemle arıyordu.

"Ti Noel" kente vardığında tüm kent bir ölü sessizliği içindeydi. Evlerin tüm kapıları ve pencereleri, tüm jaluziler, binanın dış görünüşüne iç sıkıcı bir hava verecek biçimde, başpiskoposluk binasına dönmüşlerdi sanki. Çatıların saçakları sarkmış, sokakların köşeleri bozulmuş, nem duvarları kabartmış, çatlaklar oluşturmuştu. Başpiskoposluk binasının karşısındaki duvarda bir delik vardı. Dişsiz bir ağız gibi karanlık olan bu delikten herkesi ürpertecek, evlerdeki çocukları ağlatacak derecede korkunç bağırılmalar duyuluyordu. Bunları duyan hamile kadınlar elleriyle karınlarını tutuyor, buradan geçenler hiç durmadan istavroz çıkararak koşmaya başlıyorlardı. Kanlı, cırtlak lanetler, anlaşılmaz tehditler, kehanetler ve küfürler savurarak susuncaya dek, bu ulumalar ve çılgınca bağırışlar sürüyordu. Sonra hıçkırarak ağlamalar başlıyordu. Bir yaşlının seslerine karışan yeni doğmuş bebek viyaklamaları dayanılmaz bir duygu yaratıyordu. Sonunda ağlamalar hırıltıya dönüşüyor, bu hırıltı da astımlı birinin soluk alıp veriş gibi yavaş yavaş hafifliyordu. Bu sahne,

başpiskoposluğun karşısında gece gündüz yineleniyordu. Cap'ta kimse uyumuyordu. Hiç kimse buraya yakın yollardan geçmeyi göze alamıyordu. Evlerin en ıssız odalarında alçak sesle dua ediliyordu. Kimse olup biteni yorumlamak cesaretini gösteremiyordu. Çünkü başpiskoposluk binasında dört duvar arasında dar bir hücreye kapatılan rahip, Henri Christophe'un sırdaşı, Anse Dükü Cornejo Breille'di. Yeni sıvanmış duvarın dibinde ölüme mahkûm edilmişti; çünkü kralın tüm sırlarını ve kızıl kulelerine birçok kez yıldırım düşen kalenin sırlarını bildiği halde Fransa'ya dönmek istediği için suçlu görülmüştü. Kraliçe Marie-Louise, kocasının ayaklarına kapanarak boş yere durmadan yalvarıyordu; kalenin üzerine yeni bir fırtına göndermekle suçlanan Aziz Pierre'e hakaretler yağdıran Henri Christophe, bir Fransız rahibin etkisiz aforozlarından korkmuyordu. Dahası, Sans-Souci'nin kimsenin kuşkulamayacağı bir gözdesi vardı: Alçak sesle dua okumayı seven, geveze ve düzenbaz, geniş şapkalı bir İspanyol rahip. Herkes onu Peder Juan de Dios adıyla biliyordu. Nohut yemekten, Karşı Yaka'nın kaba İspanyollarının isli etinden bıkan rahip, kendisine meyve ve Portekiz şarabı sunan, her isteğini yerine getiren kadınların bulunduğu Haiti sarayında keyfince yaşıyordu. Bir gün Henri Christophe'un tazılarını eğitirken ona Cornejo Breille'e karşı bazı sözler söylediği ve bu yüzden Cornejo Breille'in gözden düştüğü dedikodusu yayılmıştı.

Dört duvar arasında bir hafta kalan rahibin sesi yavaş yavaş kısılmış, hırıltılar zayıflamış, başpiskoposluğun karşısında sessizlik egemen olmuştu. Yeni doğan bir bebeğin viyaklaması bu sessizliği bozdu. Satıcıların bağırışları, çamaşır asan kadınların türküleri ve dedikodularıyla kentteki olağan yaşam sürüyordu. "Ti Noel", sarhoş bir denizciden beş bardak içki içmeye yetecek para alarak, bazı şeyler alıp torbasına koydu. Sonra, bir zamanlar kentten her dönüşünde söylediği şarkıyı söyleyerek, sendeleye sendeleye ayışığında geri dönmek için yola koyuldu. Bu şarkıda bir krala karşı çirkin sözler vardı. *Bir krala karşı* söylenmiş olması önemliydi "Ti Noel", Henri Christophe'a hakaretler yağdırarak, tacı tahtı ve soyu sopuyla devrilip gideceğini düşünerek yürüdü. Yol ona o kadar kısa geldi ki hasır yatağına uzandığı zaman "Gerçekten Cap'a gittim mi, yoksa düş mü gördüm?" diye düşünüyordu.

5. 15 Ağustos Olayı

O sabah Kraliçe Marie-Louise, Juan de Dios Gonzalez'in etkileyici ve bariton bir sesle okuduğu Latince dualardan hiçbir şey anlamadan, günlük kokusu ve iç avludaki portakal ağaçlarının hoş kokusuyla tanınmış parfümleri anıştıran dinsel ayin ve yöntemlerle ilgili bazı sözcükler arasında gizemli bir uyum buluyordu. Bu parfümlerin adları, Sans-Souci'deki eczacı çömleklerinin üzerine yazılmıştı. Henri Christophe ise ayini dikkatle izleyemiyordu. Çünkü yüreğinde açıklayamadığı bir sıkıntı, bir kaygı vardı. Herkesten farklı düşünmüş, Assomption ayininin Limonade kilisesinde yapılmasını istemişti. Bu kilisenin ince damarlı gri mermerleri, insana yakası kapalı, çeşitli nişan ve madalyalarla ağırlaşmış bir elbise içinde bile fazla terletmeyip ferahlatıyormuş duygusu veriyordu. Gelişinde ona alkış tutan halk, şimdi ona karşı kötü niyetler besliyordu; tarlaları verimli olmasına karşın, halk ürün alamamıştı. Çünkü, herkes kalenin yapımında çalışmıştı. İssız bir evde, iğnelerle delik deşik edilmiş ya da kalbinin ortasına bıçak saplanmış portrelerinden birinin duvarda çirkin çirkin sarktığını kestirebiliyordu. Ara sıra uzaklarda bir trampet sesi duyuluyordu. Bu trampet Tanrıdan ona uzun ömür dilemek için çalmıyordu herhalde. İşte dua başlıyordu.

"Assumpta est Marta in caelum; gaudent Angeli, collaudantes benedicunt Dominum, Alleluia.

Juan de Dios Gonzalez mermer basamaklardan beceriksizce kayarak kral ve kraliçenin oturduğu koltuklara dayandı. Kraliçe elinden tespini düşürdü. Kral kılıcına davrandı. Mihrabın önünde, müminlerin karşısına bir başka papaz dikilivermişti. Giysisinin omuzları ve kollan yırtık pırtık, bedeni belli belirsiz bir hayalet görünüşündeydi. Yüz çizgileri giderek belirginleşip anlam kazandıkça, siyah bir deliğe benzer dişsiz dudaksız ağızdan, kilisenin kubbesini çınlatan org sesi gibi korkunç bir ses çıkıyor, bu ses kurşun çerçeveli vitrayları titretiyordu.

"Absolve, Domine, animas omnium fideiutn defunctorum ab omni vinculo delictorum..."

Henri Christophe "Comejo Breille bu" diyecek oldu, ama diyemedi. Çünkü hapsedilen Comejo Breille'di bu. Herkes onun öldüğünü ve çoktan çürüdüğünü sanıyordu. Şimdi görkemli piskopos giysisiyle büyük ayın yerinde duruyor ve haykırarak *Gazap Günleri*'nin geldiğini bildiriyordu. Gitgide artan kudüm sesleri arasında, *Coget omnes ante thronum* sözcükleri işitilince, Juan de Dios Gonizalez inleyerek kraliçenin ayaklarının dibine yıkılı verdi. Gözleri faltaşı- gibi açılan Henri Christophe, *Rex tremendae majestatis* 'ten ötesini dinlemeye kendinde güç bulamadı. Bu sırada tek şey duyuldu: Kilisenin kulesine yıldırım düşmüş, tüm çanları parçalamıştı. Felç olmuş, sırtüstü yere serilmiş ve gözlerini tavana dikmiş kral, ilahi okuyanları, rahleyi ve kürsüyü göremiyordu. Korkunç hayalet şimdi, tıpkı bir karacanın kanlı postunu açıp serer gibi kollarını ve bacaklarını açarak bir sıçrayışta tam Christophe'un görebileceği yere çıkıp oturmuştu. Kulaklarında gitgide yükselen uyumlu bir ses çınılıyordu. Bu ses, bedeninde dolaşan kanın ve dağda çalınan tamtamların ritmi kadar güzeldi. Subayların kollarında kiliseden çıkan kral, homurdanarak anlaşılma küfürler savurdu ve horoz sesi duyarsa tüm Limonade halkını öldüreceği tehdidini savurdu. Marie-Louise ve prensesler kralla ilgilenirken onun saçmalarından dehşete düşen köylüler tavuklarını ve horozlarını çuvallara doldurup gıdaklamaları duyulmasın diye karanlık ve derin kuyulara saklamaya başladılar. Eşekleri döve döve ormanlara götürdüler. Kişnemeleri horoz sesine benzetilerek yanlış anlaşılır diye, atların burunlarına susturmalık takılmıştı.

O akşam, dörtnala giden altı atın çektiği ağır saltanat arabası hızla Sans-Souci'nin önündeki onur alanına vardı. Yakası bağı açık kralı odasına çıkardılar. Kral, kurşun dolu bir çuval gibi yatağının üzerine yığılıverdi. Gözbebeğinden çok saydam tabakası görülen gözlerinde, kollarını ve bacaklarını kımıldatamama nın derin öfkesi seziliyordu. Hekimler, devimsiz bedenini alkol, pudra ve kırmızıbiberden yapılmış bir karışımla ovdular. Yüksek rütbeli kişilerle, sarayın ileri gelenleriyle dolup taşan sıcacık salonlarıyla saray, baştan başa ilaç, bitki özü, tuz ve merhem kokularına boğulmuştu. Prensess Athenais'le Prensess Amethyste, Amerikalı dadılarının kucağında ağlaşıyorlardı. Böyle durumlarda kraliçe davranış kurallarına pek önem vermiyordu: Sofanın bir köşesinde bağdaş kurup oturmuştu. Köklerden elde edilmiş ve kömür ateşi üzerine konulmuş bir sıvının kaynamasını bekliyordu. Bu sıvıdan yükselen buğular, duvarı süsleyen ve Venüs'ü Volkan'ın demirhanesinde betimleyen bir goblen halıda, renkli ve garip bir şekil oluşturuyordu. Majesteleri, ağır ağır yanan ateşi harlatmak için bir yelpaze istedi. Nesnelere hızla sarıp sarmalamaya çalışan bu alacakaranlıkta, berbat bir hava solunuyordu. Tamtam seslerinin gerçekten dağdan mı, yoksa bir başka yerden mi geldiği bilinemiyordu. Ama zaman zaman, çok uzaklardan gelen uyumlu bir ses garip bir biçimde, kadınların onur salonunda söyledikleri *Ave Manalara*. karışıyordu.

6. Ultima Ratio Regum

Ertesi pazar, gün ağarırken, Henri Christophe henüz uyuşukluğu geçmemiş kollarını ve bacaklarını kullanabileceğini sandı. Yavaş yavaş dönerek, yatağından kalkmak için ayaklarını karyoladan aşağı sarkıttı. Kolu kanadı kırılmış gibi, sırtı yatakta öylece kaldı. Uşağı Soliman, doğrulup ayağa kalkmasına yardım etti. Sonra kral, kocaman bir robot gibi ağır ağır pencereye kadar yürümeyi başardı. Uşağın çağırdığı kraliçe ve prensesler sessizce odaya girdiler. Majestelerini at üstünde gösteren resmin altında karanlık bir köşeye yerleştiler. Kraliçeyle prensesler Yukarı Cap'ta çok içki içildiğini biliyorlardı. Sokak başlarında çorba ve tütsülenmiş et dolu kocaman kazanlar kurulmuştu; çorba ve eti, kepçe ve kevgirlerle durmadan masaları tıkırdatan kan ter içinde kalmış aşçı kadınlar dağıtıyordu. Bağırışmaların, gülüşmelerin doldurduğu dar bir sokakta bir bayram havası vardı.

Kral, akşamın serin havasını soludukça, içindeki sıkıntının giderek hafiflediğini duyumsuyordu. Ağaçların gölgeleri uzamış, dağların yamaçları kararmaya başlamıştı. Karanlık bastırıyordu. Christophe birden, krallık kilisesindeki müzisyenlerin çalgılarıyla ön avludan geçtiklerini gördü. Hiçbirinde sanatçı görünüşü yoktu. Harpçi, harpının ağırlığı altında bir kambur gibi eğilmişti; sıska davulcunun omzundaki davul göbeğinin üstüne düşmüştü; bir başkası trombonunu koluna dolamıştı. En arkada yürüyen bir cüce, her adım atışta zillerini şingirdatarak, bir Çin şapkasının altında neredeyse kayboluyordu. Kral, müzisyenlerinin tenhadaki bir ağacın altında sanki konser verecekmiş gibi, aynı saatte ormana doğru gidişlerine şaşkın şaşkın bakıyordu. Tam bu sırada, sekiz trampet vuruşu duyuldu. Nöbet değiştirme saati gelmişti. Majesteleri muhafız kıtasını seyretmeye başladı; hastalığı sırasında, disiplinlerinin gevşeyip gevşemediğini öğrenmek istiyordu. Ama kral birdenbire şaşkın ve öfkeli bir hareket yaptı: Davullar töreye uygun çalmıyorlardı; farklı üç vuruşla ritimler birbirine karışıyordu. Ayrıca, gergin derilere çomakla değil, parmakla vuruyorlardı. Christophe iki köseli şapkasını yere vurarak: "Bir curcunadan farksız bu!" diye haykırdı.

Bu sırada muhafız kıtası dağıldı, kargaşa içinde onur alanının ortasından geçti. Subaylar yalınlık koşuştular. Askerler, kışlaların pencerelerinden don gömlek beşer onar aşağıya atladılar. Havaya ateş ettiler. Sancaktar, kraliyet alayının taçlarla ve yunusbalıklarıyla süslü sancağını yırttı. Bu kargaşada, bir hafif süvari takımı saraydan hızla uzaklaştı. Katırların çektiği bir yük arabası onu izliyordu. Çok şiddetli çalınan davullar askerleri harekete geçirmişti. Revirde yatan sıtmalı bir asker, bu beklenmedik ayaklanmanın şaşkınlığı içinde, yatak çarşafına bürünüp kasketinin çene bağını ayarladıktan sonra dışarı fırladı. Christophe'un bulunduğu pencerenin önünden geçerken çirkin hareketler yaparak, olanca gücüyle kaçmaya başladı. Daha sonra, gecenin sessizliğinde uzaklardan bir tavus kuşunun iniltili sesi duyuldu. Kral başını çevirdi. Kraliçe Marie-Louise ve Prenses Athenais'le Prenses Amethyste odanın alacakanlığında ağlıyorlardı. O gün insanların Yukarı Cap'ta niçin o kadar çok içtikleri belli oluyordu şimdi.

Christophe parmaklıklara, perdelere ve sandalyelerin arkalıklarına tutunarak sarayında yürümeye başladı. Çevresindeki dalkavuklar, uşaklar, nöbetçiler kaçmışlar, odalar ve koridorlar boşalmıştı. Duvarlar daha bir yükselmiş, döşeme taşları daha bir genişlemişe benziyordu. Aynalı salon kralın silüetini yansıtıyordu yalnızca. Görüntüler aynalarda çoğalarak sanki , sonsuza uzanıyordu. Tavan süsleri arasında, daha önceleri hiç duyulmayan uğultular, hışırtılar ve çekirge sesleri vardı. Bir süre devam edip zaman zaman kesilen bu sesler, sessizliği daha da çok hissettiriyordu. Şamdanlarda mumlar yavaş yavaş eriyordu. Toplantı salonunda bir gece kelebeği uçuyordu. Ortalıkta uçuşan

böcekler yaldızlı bir çerçeveye konduktan sonra, mayısböcekleri gibi kanatlarıyla uğultular çıkararak yere düşüyorlardı. Christophe, pencereleri sarayın girişine bakan büyük kabul salonunda yürürken kendi ayak seslerini duydu. O zaman yalnızlık duygusu daha bir arttı. Bir servis kapısından mutfak bölümüne indi. Izgaralar bomboştu, altlarındaki ateş sönüyordu. Et kıyma masasının yanında, yerde boş şarap şişeleri vardı. Tespih gibi iplere dizilerek şömineye asılmış sarımısakları, mantarları ve sucukları koparıp almışlardı. Saray ıssız, gece mehtapsızdı. Kim istese sarayı ele geçirebilirdi; çünkü av köpeklerine varıncaya dek her şeyi alıp götürmüşlerdi. Henri Christophe dairesinin bulunduğu kata çıktı. Avizelerin aydınlığında mermer merdivenler soğuk ve hüznüydü. Çatı penceresinden bir yarasa girdi, tavanın altında fir dönmeye başladı. Kral, dinlenmek için mermer korkuluğa dayandı.

Aşağıda, girişteki merdivenin son basamağına oturmuş beş zenci delikanlı kaygılı bakışlarla onu izliyordu. O anda Christophe onları sevdiğini hissetti. Délivrance, Valentin, La Couronne, John, Bien-Aimé adlı bu delikanlılar Afrikalıydılar. Kral onları bir esir pazarından satın almıştı. Onlara özgürlüklerini bağışlayacak, kılıç kullanma sanatını öğretecek, soyluluk unvanı verecekti. Christophe, Haiti'ye bağımsızlık kazandıran ilk önderlerin Afrika kültürü ve geleneklerine bağlı gizemli havasına kendini hiçbir zaman kaptırmamış, sarayındaki her şeye Avrupalı bir görünüm vermeye çalışmıştı. Ama dukleri, baronları, generalleri ve bakanları kendisine ihanet edip de yapayalnız kaldığında dürüst davrananlar yalnızca bu beş Afrikalıydı. Sadık köpekler gibi, merdivenin soğuk mermerine oturmuş, artık topların seslerine aldırış etmeyen bir *Ultima Ratio Regum'u* bekleyen Kongolu beş delikanlı Mandingue. Christophe uzun süre onları seyretti; sevgi dolu bir hareket yaptı onlara. Onlar da üzüntülü bir reveransla yanıt verdiler. Kral salona geçti.

Silâhlarla donatılmış tahtın önünde durdu. Çelenklerle süslenmiş iki aslanın sırtındaki taçlı bir anka kuşu ambleminde şu yazı okunuyordu: "Küllerimden yeniden doğuyorum." Flamanın kıvrımları arasında yuvarlak harflerle, "Tanrı, davam ve kılıcım" sözcükleri yer alıyordu. Christophe, renkli püsküllerle gizlenmiş ağır bir sandık açtı. Bir avuç madeni para çıkardı. Sonra, çeşitli kalınlıktaki saf altından yapılmış bu paraları art arda yere saçtı. Paralardan biri kapıya kadar varıp sarayı çınlatan bir gürültüyle merdivenden aşağı yuvarlandı. Kral tahtına oturdu, bir şamdandaki eriyip tükenen mumlan uzun uzadıya seyretti. Aceleyle, hükümet programının başına yazılan metni ezbere okudu: "Henri, Tanrının lütfü ve Devletin Anayasası sayesinde Haiti Kralı, Kaplumbağa, Gonave ve bunlara yakın adaların hakimi; zorbalığın yıkıcısı; Haiti ulusunun kalkındırıcısı ve velinimet; toplumsal, siyasal ve askeri kurumların yaratıcısı; yeni dünyanın ilk taçlı kralı; dinin savunucusu; Saint-Henry'deki kraliyet ordusunun kurucusu, tüm gelmiş ve geleceğe selâm..." Christophe birden yukarda, bulutların üstünde yapılan La Ferrière Kalesini anımsadı.

Ama o anda, gecenin karanlığında tamtam sesleri yoğunlaşmıştı. Karşıdan karşıya birbirini çağıran, dağdan dağa birbirine yanıt veren, deniz kıyılarından yukarı tırmanan, mağaralardan çıkan, ağaçların altında koşan, dere yataklarından ve sel çukurlarından inen Rada tamtamları, Kongo tamtamları, Bouckman'ın tamtamları, Büyük Antlaşma'nın tamtamları ve Vodu'nun tüm tamtamları ortalığı çın çın çınlatıyordu. Sans-Souci'nin çevresini gitgide çember içine alan geniş bir yankıydı bu. Ufukta yaklaşan bir fırtınaydı. Bir kasırga çemberiydi. Merkezi de korumasız kalmış tahtı. Kral, dairesine döndü, pencereden baktı. Çiftlikler, şeker kamışı tarlaları yanmaya başlamıştı. Alevler şimdi tamtamların önünde koşuyor, evden eve, bir tarladan ötekine sıçırıyordu. Buğday ambarlarından alevler yükseliyordu. Ot hangarının tahta duvarları tutuşmuş, yan kömür haline gelmişti. Kuzey rüzgârı, mısır tarlalarındaki alev alev yanan samanı saraya doğru uçuruyordu. Sarayın taraçasına kaynar küller düşüyordu.

Henri Christophe kaleyi bir kez daha düşündü. *Ultima Ratio Regum*. Ama dünyada eşi olmayan bu kale, bir tek kişi için çok genişti. Kral bir gün yalnız kalabileceğini aklının ucuna bile getirmemişti. Kalenin kalın duvarlarında kullanılan harç boğa kanıyla yoğrulmuştu. Bu kan, beyazların silâhlarına karşı en etkin önlemdi. Ama hiçbir zaman, ilerleyen yangınların tam önünde bağırarak, kurbanlar keserek doğaüstü güçleri yardıma çağırarak zencilere karşı değildi. Reformcu Christophe Vodou'yu tanımazlıktan gelmişti. Kırbaç korkusuyla, Katolik beyzadelerden oluşan bir sınıf yaratmıştı. O akşam, Aziz Pierre'in, Aziz François rahiplerinin, Aziz siyah Benoit'nın, esmer yüzlü ve mavi mantolu Meryem Ana'nın, her bağlılık yemininde öptürdüğü İncil'in ve son olarak da ruhlan için kandiller yakılan tüm inanç kurbanlarının, davasına asıl ihanet edenler olduğunu anlıyordu. Ona sırt çevirip düşman tarafına geçtiklerini belirten heykellerle dolu kilisenin kubbesine öfkeli öfkeli baktıktan sonra, temiz çamaşır ve koku istedi. Prensesleri dışarı çıkardı ve en görkemli gala üniformasını giydi. Krallık simgesi olan iki renkli geniş şeridi beline sarıp uçlarını da kılıcının sapına düğümledi. Şimdi tamamlar öylesine yaklaşmışlardı ki, sanki hemen şurada, onur alanının parmaklıklarının arkasında, büyük taş merdivenlerin dibindeymiş gibiydiler. O anda saraydaki aynalar, camlar, kristal çerçeveler, kristal kadehler ve lâmbalar, vazolar, karolar, sedef konsollar alev aldı. Alevler her yana yayılmıştı. Sans-Souci'nin aynaları aynı anda ışıltılı parlıyor, aynalarda yansıyan alevler birbirine karışıyordu. Tüm saray karanlıkta çökmüş, alevler içinde kaybolmuştu. Her duvar, içi alev dolu birer sarnıç gibi görünüyordu.

Silâh sesi hiç duyulmadı, çünkü tamamlar çok yakındaydılar. Christophe'un şakağına doğrultulmuş silâhi elinden düştü. Doğruldu, adım atacakmış gibi yaptı, sonra tüm nişan ve madalyalarıyla yere yıkıldı. Afrikalı beş delikanlı salonun kapısında belirdiler. Kral, kanının üstüne yüzükoyun uzanmış ölüyordu.

7. Tek Kapı

Afrikalı gençler, dağa bakan gizli bir kapıdan çabucak çıktılar. Omuzlarında, bıçakla basit bir şekilde budakları kesilmiş bir dal parçası taşıyorlardı. Dalın ortasına asılmış bir hamağın yırtık yerlerinden kralın mahmuzları dışarı çıkıyordu. Prenses Athenais ile Amethyste ve kraliçe karanlıkta tökezleyerek, alev alev yanan ağaç köklerine bakarak, bunların ardından yürüyorlardı. Prensesler rahat yürüyebilmek için nedimelerinin sandaletlerini giymişlerdi. Kraliçe, ökçesi kaldırım taşları araşıma sıkışan ayakkabılarını ayaklarından çıkarıp atmıştı. Bir zamanlar Pauline Bonaparte'a masaj yapan, şimdi kralın uşağı olan Soliman, omzunda bir tüfek, elinde bir kılıçla en arkadan yürüyordu. Ormanın karanlığında tepeye doğru ilerledikçe, aşağıda sarayın önündeki alana yakın bir yerde artık ilerlemeyip durmaya başlayan yangının alevlerini görüyorlardı. Ama Milot tepelerinden birindeki tavlalarda kuru yoncalar ateş almıştı. Çok uzaklardan, sopa yiyen çocukların feryatlarına benzer at kişnemeleri duyuluyordu. Bir parke, yanan tahtaların oluşturduğu girdabın içinde ağır ağır kaybolurken, neye uğradığını şaşırarak yeleleri hafif yanmış bir at, kuyruğunu havaya dikmiş, dışarı çıkacak yer arıyordu. Birden, yüzlerce ışık binanın içini aydınlatmaya başladı. İçeride koşuşan meşalelerin ışığıydı bu. Meşaleler, dans eder gibi mutfaktan ambarlara sığıyor, açık pencerelerden içeri giriyor, parmaklıktan aşıyor, üst katlarda sıkışıp kalmış ateşböceklerinin inanılmaz uçuşu gibi,

yağmur damlalıklarında koşuyorlardı. Yağma başlamıştı. Afrikalı gençler, bu durumun serserileri oldukça uzun bir süre oyalayacağım düşünerek yürüyüşlerini biraz yavaşlattılar. Soliman tüfeğini emniyete alıp koltuğunun altına yerleştirdi.

Gün ağarıyordu. Kralı taşıyan kaçaklar La Ferrière Kalesine yaklaştılar. Yamaçların çok dik oluşu, kundaklarına konulmadan patikalara -atılmış, buralarda pas tutup kalacak yüzlerce top yüzünden güçlükle ilerliyordu. Kaledeki iner kalkar köprünün zincirleri taşa sürtünürken insana ürperti veren gıcırtilar çıkardığı sırada, Kaplumbağa Adası yönünde deniz ufkunda güneş doğuyordu. Ana kapının kanatları yavaş yavaş açıldı. Henri Christophe'un hamakta taşman cesedi, çizmeleri önde kale kapısından içeri girdi. Gitgide ağırlaşan ceset merdivenlerden yukarı çıkarıldı. Kalenin bir başından öbür başına, birbirlerine yanıt veren kalk borusu sesleri sabahın erken saatinde ortalığı çınlattı. Kırmızı mantarlarla kaplanmış ve gece karanlığına bürünmüş kale, yanan ovadan yükselen gri renkli sis bulutlarından sıyrılarak kan kırmızı burcu ve pas rengi temeliyle ortaya çıkıyordu.

Kralın cesedini taşıyan kaçaklar, şimdi talimhanenin ortasında, uğradıkları büyük felâketi kaledeki valiye anlatıyorlardı. Haber hemen tünellerle, dehlizlerle, havalandırma pencereleriyle taa yatak odalarına ve bunların eklentilerine kadar yayıldı. Her yerde askerler görülmeye başladı; yepyeni uniformalar giyinmişler, öne eğilerek merdivenleri çıkıyorlar; bataryaları terk ederek nöbetçilere aldırış etmeden gözcü kulelerinden aşağı iniyorlardı, galenin burcunda çevreyi şenlendiren bağrışlar duyuldu: Gardiyanlar tarafından serbest bırakılan tutsaklar hücrelerinden çıkıp herkese tepeden bakan bir tavırla neşe içinde kral ailesinin bulunduğu yere geliyorlardı. Kalabalık tarafından gitgide çember içine alınan buruşuk şapkalı Afrikalı gençler, yalınayak kraliçe, saygısızların saldırısına karşı Soliman'ın korka korka savunduğu prensesler geri çekildiler. Henüz bitmemiş bölümler için daha yeni hazırlanmış bir harç yığınının kadar vardılar. Duvarcıların bırakıp gittikleri kürekler, harç yığınının içine fırlatılmıştı. Durumun gitgide güçleştiğini gören vali, avlunun boşaltılmasını buyurdu. Sesi uzun süren kahkahalara neden oldu. Pantolonunun yırtık yerinden cinsel organı dışarı çıkmış bir tutsak, parmağını kraliçenin boynuna doğru uzatarak: "Beyazların ülkesinde bir başkan ölünce, karısının kafası kesilir," dedi.

Otuz yıl kadar önce Fransız Devrimi'nin ülkücülerinin verdiği örneği şimdi adamlarının anımsadığını anlayan vali, artık yapacak bir şey kalmadığını düşündü. Ama o anda yamaçlardan gürültü patırtı içinde inen muhafız bölüğünün gelişiyile durum birden değişiverdi. Tutsaklar, kalenin ana kapısına en önde varmak için itişip kakışarak merdivenlerde ve tünellerde koşuştular. Atlayarak, kayarak, yuvarlanarak Sans-Souci'ye en kısa sürede ulaşmak için yollar arayarak, düşe kalka dağdaki patikalara atıldılar. Henri Christophe'un ordusu bir çığ gibi yayıldı. Kocaman yapı ilk kez ıssızlaştı ve salonlarına egemen büyük sessizlik içinde, krallık mezarlığında yapılan hüzünlü bir tören havasına büründü.

Vali, majestelerinin yüzünü seyretmek için hamağı araladı. Kralın küçük parmağını kılıçla kesip kraliçeye verdi. Kraliçe kesik parmağı koynuna soktu. Parmak, tıpkı soğuk soğuk kıvrılan bir solucan gibi, kraliçenin göbeğine kadar kaydı. Sonra, verilen buyruğa uyan Afrikalı gençler cesedi harç yığınının üstüne yerleştirdiler. Henüz soğuyup katılaşmamış ceset, buraya yerleştirilirken hafifçe yay biçimi almıştı. Bunun için, önce karnı ve kalçaları kayboldu. Kollan ve çizmeleri kır renkli karışımın içinde dalgalanmaya devam etti. Sonra iki kulağını ta dibine kadar örten iki köşeli şapkasına dayanan yüzünden başka her yeri görünmez oldu. Vali, harç sertleşmeden tümüyle gömülsün diye, tıpkı birinin ateşi olup olmadığına bakmak için yapıldığı gibi, kralın alnına eliyle bastırdı. Daha sonra Christophe'un gözleri harç içinde kayboldu.

Sonunda ceset kendini saran harçla katılaşarak durdu. Ölümünü böylece seçen Christophe'un

harca karışan cesedi çürümeyecek, kalenin geniş temeliyle birleşip bütünleşecekti. Bonnet de l'Évêque Dağı bütünüyle ilk Haiti kralının anıtmezarına dönüşmüştü.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

*Hep bu boş hayallerden korktum,
ama bunları hayranlıkla seyrettim
seyredeli korkum daha da arttı.*

Calderon

1. Karanlıktaki Heykeller

Bayan Athenais, bir süre önce satın alınan bir piyano nun üstüne oturmuş, bileziklerini ve mücevherlerini şingirdatarak kızkardeşi Amethyste'e eşlik ediyordu. Amethyste cırtlak sesiyle Rossini'nin *Tancrede'inden* bir hava tutturmuştu. Beyaz bir önlük giymiş, alnına Haiti modasına uygun bir eşarp bağlamış Kraliçe Marie-Louise, iplik yumağıyla oynayan kediye sinirlenerek Pisa rahiplerinin manastırın için dokunmuş bir halıya nakış işliyordu. Kralın büyük oğlu Victor'un idam edildiği o acıklı günlerden bu yana, kral ailesinin dostları olan eski İngiliz tüccarlarının yardımıyla Port-auPrince'ten ayrıldıklarından bu yana, prensesler Avrupa'da ilk kez güzel bir yaz mevsimi geçiriyorlardı. Çok güzel bir yazdı gerçekten. Kapıları ardına kadar açık evleri, tandır kokuları, şerbet satıcılarının bağrıışlarıyla tüm mermerleri parlatan bir güneş altında yaşamını sürdürüyordu Roma. Berrak bir havada, kentteki binlerce çan alışılmamış bir umursamazlık içinde çalışıyordu. Hava, ocak ayında Ova'da yaşanan havayı anımsatıyordu. Sıcak günlere kavuşmaktan mutlu ve ter içinde kalmış, eteklerinin düğmeleri çözülmüş Athenais ile Amethyste, günlerini kaldırımlarda yalınayak oynayarak, limonata hazırlayarak, kitaplıktaki aşk romanlarını altüst ederek geçiriyorlardı. Geceyarısı mezarlıklarını, İskoçya göllerini, genç bir avcının çevresini sarmış peri kızlarını, yaşlı bir meşe ağacının kovuğuna bir aşk mektubu gizleyen genç kızları betimleyen yeni modâ gravürler süslüyordu bu romanların kapaklarını.

Roma'nın bu yazından Soliman da hoşnuttu. Lahana yapraklarının, etlerin ve kahve küspelerinin kirlendiği, bedenine bol gelen nemli çamaşırlarıyla dar sokaklarda halkın arasında görünmesi neredeyse olay yaratıyordu. Köşe başlarında mandolin çalan kör dilenciler bile hemen ellerindeki çalgıyı bırakıp zenciye görmek için gözlerini dört açıyorlardı. Öteki dilenciler, kopmuş kol ve bacaklarının geride kalan kısmını açıp ileri uzatmışlar, uğradıkları felâketten kalan mirası ve yoksulluklarını uluorta sergiliyorlardı. Çocuklar onu köşe bucak izliyorlardı; Kral Balthazar adım takmışlardı ona. Sokakta yürürken, kamış flütlerini ve ağız mızıkalarını çalarak gürültü patırtıyla arkasından gidiyorlardı. Meyhanelerde ona şarap sunuyorlardı. Geçtiği yerlerde, bir domates ya da bir avuç ceviz vermek için dükkânlarından dışarı çıkıyordu esnaf. Gerçek bir zenci profili, Flaminio Ponzio'nun ön yüzünden ya da Antonio Labacco'nun kemerinden uzun zamandır hiç ayrılmıyordu. Başından geçenleri anlatmasını istiyorlardı ondan. Soliman öyküsünü bire bin katıp süsleyerek anlatıyordu. Kendisini Henri Christophe'un yeğeniymiş gibi tanıtıyor; idam mangasının kralın evlilikdışı oğullarından birinin işini süngüyle bitirmek zorunda kaldığı - çünkü onu yayılım ateşiyle öldü-rememişlerdi - Cap'taki o kırım gecesi mucize sonucu kaçıp kurtulduğunu anlatıyordu. Soliman'ı dinleyen saf kişilerin, bu olayların geçtiği yer konusunda kesin bir düşüncesi yoktu. Kimileri olayların Madagaskar'da, İran'da ya da Kuzey Afrika'daki Berberiler ülkesinde geçtiğini düşünüyorlardı. Rengin atıp atmadığını anlamak için anlattıklarını önemsemeyen biri her zaman bulunurdu. Bir akşam, dostluk gösterisi olarak onu dar ve pis komedi tiyatrolarından birine götürdüler. Cezayir'de İtalyanların bir öyküsünü dile getiren final korusu sona erdiği zaman onu sahneye çıkardılar. Onun bu sahneye beklenmedik çıkışı, tiyatrodaki uzun süren gülüşmelere yol açtı. Sonunda tiyatronun yetkilisi istediği zaman sahnenin kendisine açık olduğunu bildirdi. Soliman, Borghöse sarayının hizmetçilerinden biriyle ilişki kurmuştu. Etine dolgun bu Piyemonteli kadın, kadını erkeklerden hoşlanmıyordu. Hava sıcak olduğu zaman, koyun sürülerinin otladığı Forum'un çimenlerinde öğle uykusuna yatıyordu. Yemyeşil çimenlere kalıntıların dinlendirici gölgesi düşüyordu. Buradaki toprak eşelenince bir mermer parçası, taştan yapılmış bir süs ya da pas tutmuş eski bir para bulmak her zaman olasıydı. Ara sıra bir fahişe genç bir rahiple buluşmak için burayı

seçiyordu. Ama daha çok burayı kitap okumayı sevenler, yeşil şemsiyeli papazlar, paramparça bir sütunun önünde kendilerinden geçip anlaşılmaz yazıtlardan notlar alan narin elli kibar İngilizler ziyaret ediyordu. Soliman, alacakaranlıkta Borghöse sarayının servis merdivenlerini çıkıyor, Piyemonteli'yle birlikte kırmızı şarap dolu şişeleri boşaltmaya başlıyordu. Sarayın sahipleri uzak bir yere gittiğinden, her yerde büyük bir düzensizlik görülüyordu. Girişteki fenerleri sinekler kirletmiş, uşaklar pasaklı giysiler giymişti, arabacı gece gündüz sarhoştı ve arabanın cilası bozulmuştu. Kitaplığa o kadar çok örümcek yerleşmişti ki, bu tiksiniç hayvanların enselerinde ve koyunlarında gezinişini duymamak için, yıllardan beri buraya girmeyi kimse göze alamıyordu. Prens in yeğeni olan genç bir rahip üst kattaki odalardan birinde kalmamış olsaydı, hizmetçiler birinci kata çıkıp kardinallerin eski yataklarında yatacaklardı.

Bir gece herkes çekildikten sonra, Soliman ile Piyemonteli mutfakta baş başa kalmışlardı. Soliman çok sarhoştı. Hizmetçilerin' odalarını dolaşmak istedi. Uzun bir koridoru izledikten sonra, birlikte çok geniş bir avluya girdiler. Avludaki mermerler ayışığında hafif mavi renkte görünüyordular. Avlunun çevresinde üst üste yerleştirilmiş iki sıralı sütun vardı. Sütun başlıklarının gölgeleri duvarların yan yüksekliğine kadar uzanıyordu. Piyemonteli elindeki feneri indirip kaldırarak Soliman'a yandaki dehlizlere yerleştirilmiş heykel topluluğunu gösterdi Hepsi çıplak kadın heykeliydi; ama üstlerinde ince tüller vardı. Hâyali bir esinti, bu tüller heykellerin ayıp yerlerine yapıştırıyormuş gibiydi sanki. Bunlardan başka, çok sayıda hayvan vardı; çünkü bu heykellerin bazılarının kucaklarında birer kuğu vardı. Bir boğanın boynunu kucaklıyorlar, tazıların arasında sığıyorlar, kuşkusuz şeytanla akraba, teke ayaklı iki boynuzlu adamlardan kaçıyorlardı. Şaşkınlık verecek kadar beyaz, soğuk ve devimsiz bir evrendi bu.

Gözleri karanlıklar içinde, görünmez yerlerde kalmış tüm bu yaratıklar sanki geceleyin kendilerini ziyarete gelenlerin çevresinde dönüyorlarmış gibi, gölgeler fenerin ışığında deviniyor ve büyüyordu. Sarhoşların göz ucuyla bakarak ürkütücü şeyler görmesi gibi Soliman heykellerden birinin kolunun kırık olduğunu gördüğünü sandı. Piyemonteli'yi kaygıyla alt katlara giden merdivene doğru çekti. Burada, duvardan fişkırip canlanıyormuş gibi görünen resimler vardı. Birden güleç bir delikanlı bir perdeyi açıyor; asma yapraklarıyla donanmış bir yeniyetme, bir kamışı dudaklarına dayıyor ya da işaretparmağını ağzına dokunduruyordu. Üzerinde çiçek resimleri bulunan aynaların süslediği çevir dehlizi geçtikten sonra, Piyemonteli çapkın bir hareketle cevizden yapılmış dar bir kapıyı açtı ve elindeki feneri aşağı eğdi.

Bu küçük odanın dibinde tek bir heykel vardı. Bir yatağa uzanmış, bir elma sunar gibi durmuş anadan doğma çıplak bir kadın heykeli. Şarabın verdiği sarhoşluktan kurtulmaya çalışan Soliman, sendeleye sendeleye bu heykele yaklaştı. Uğradığı şaşkınlık, sarhoşluğunu biraz hafifletti. Bu yüzü tanıyordu. Bu beden, bütünüyle ona birşeyler anımsatıyordu. Dokunma duygusuyla koku alma ve görme duygularını birbirine karıştırıyormuş gibi bir kaygıya kapılarak mermeri yokladı. Memelerini alttan kaldırdı. Küçük parmağını göbeğinde tutarak, elinin ayasını dairesel bir hareketle karnının üstünde gezdirdi. Ters çevirmek istermiş gibi kalçalarının tatlı kıvrımını okşadı. Parmaklarıyla, baldırların yumuşak ve göğüslerin sıkı olup olmadığını yokladı. Ellerinin bu hareketi ona geçmiş anımsatarak belleğini tazeledi. Bir zamanlar aynı hareketi yaparak, burkulma sonucu kımıldatılmayan bu topuğun acısını hafifletmişti. Madde farklı, ama biçim aynıydı. Kapalı bir kapının ardında bir Fransız generali can çekişirken Kaplumbağa Adasında geçirilen korkulu geceleri, uykusuz geçirdiği geceleri anımsıyordu şimdi. Birden ne yaptığının farkında olmadan, kasların çizgilerini ve tendonların kabartılarını izleyerek, sırtı aşağıdan yukarı ovarak, başparmağıyla memeleri elleyerek, bedenin şurasını burasını yoklayarak masaj yapmaya başladı. Ama birdenbire

bileklerinin korkunç bir kısıkaç içinde sıkıldığını, soğuk mermerin bileklerinde kaydığını hissetti. Bağırmak istedi, bağıramadı ve donup kaldı. Birden içine fenalık geldi. Fenerin ışığında sarı renkte görünen bu heykel Pauline Bonaparte'ın cesediydi. Bir süre önce katılmış bir ceset. Cansızdı, gözleri görmüyordu, ama belki de yeniden canlandırılabilirdi. Zenci, korkunç bir sesle Borghese sarayının geniş koridorlarında avaz avaz bağarmaya başladı. Kilisenin mihrabını alttan davulla vuruyormuş gibi titreştirerek, öylesine yabanılaştı, topuklarını yere öylesine sert vurdu ki, dehşete kapılan Piyemonteli, Soliman'ı Cenova'nın *Venus*'üyle karşı karşıya bırakıp merdivenleri hızla indi.

Avlu, lâmba ve fenerlerle aydınlandı, ikinci katta, korkunç bir biçimde çınlayan sesle uyanan uşaklar, ceketlerini giyecek zaman bulamayan arabacılar, pantolonlarının düğmelerini ilikleyerek odalarından dışarı çıkıyorlardı. Araba kapısının tokmağı yankılandı. Gürültüyü duyan nöbetçiler olay yerine gelmişlerdi. Daha sonra, arka arkaya öbür nöbetçiler de geldiler. Zenci, aynaların parlamasını görünce birdenbire geri döndü. İki köşeli şapkalar, işlemeli elbiseler giyinmiş; ellerinde kınından sıyrılmış kılıçlarla, beyaz mermerden heykellerle dolu avluda toplanan bu insanlar, bu ışıklar ona ürperti verdi ve Henri Christophe'un öldüğü geceyi anımsattı. Sandalyeyle bir pencereyi kırıp sokağa atladı. Sabah duası okunduğu sırada, ateşler için de titriyordu. Çünkü, Marais Pontins sıtmasına yakalanmış Saint-Domingue'e dönmesine izin vermesi için Papa Legba'ya yakarıyordu. Tıpkı, Mezarlıkların Efendileriyle iyi anlaştıkları için köylülerin hem korkup, hem de saydıkları oralı bazı esinlilerin başına geldiği gibi kendisinin de bir mezarın üzerinde kendinden geçtiğini sanıyordu. Kraliçe Marie-Louise'in acı otlar kaynatarak onu sakinleştirmeye çalışmasının yararı olmadı. Kraliçe bu otları, Başkan Boyer'in özel izniyle Londra üzerinden, Cap'tan getirtmişti. Soliman üşüyordu. Beklenmedik bir sis Roma'nın mermerlerini nemle kuşatıyordu. Yaz mevsiminin renkleri gündün güne soluyordu. Prenseler Soliman'ın sıkıntısını hafifletmek için Napolyon'un Sainte-Hélène Adasındaki eski doktoru Antommarchi'yi getirttiler. Bu doktorun mesleğinde ve özellikle *homéopathie* alanında çok yetenekli olduğu söyleniyordu. Ama onun önerdiği ilaçlar şişelerde kaldı. Soliman, bu olayın etkisiyle kullanmak zorunda kaldığı koltuk değneğine dayanıp herkese sırtını çeviriyor, sarı çiçekli yeşil kâğıt kaplı duvara dönüp inleyerek, uzaklarda, Dahomey'de yol kavşağında bir Tanrıya ulaşmaya çalışıyordu; bu amaçla yanından ayırmadığı bir koltuk değneğin üzerine koyduğu kırmızı kamışıyla birlikte:

Papa Legba, l'ouvri barrié-a pou moin, agô yé

Papa Legba, ouvri barrié-a pou moin, pou moih passé.

2. Kral Evi

Sans-Souci sarayının yağmasına ilk katılanlardan biri olmuştu "Ti Noel". Lenormand de Mézy'nin eski konutu zaten viraneye dönmüş» garip bir görünüme bürünmüştü. Çatısı hiç yoktu. Çünkü bir direği ya da kirişi tutan iki dayanak noktası kalmamıştı. Ama "Ti Noel" palasıyla çevredeki otları temizlemiş» böylece merdivenin basamakları, duvardan düşen taşların boşluğu, Normandiya tipi eski yemek salonunun sınırlarını belirten yıkılmış bir duvar ortaya çıkmıştı. Ova'nın, başlarının üzerinde duvar saatleri, sandalyeler, masa örtüleri, şamdanlar, dua iskemleleri, lâmbalar ve leğenler taşıyan çoluk çocuk ve kadın erkekle dolup taşıdığı gece, "Ti Noel", Sans-Souci sarayına birçok kez gidip gelmişti. Böylece, yatak odası olarak kullandığı hasır dolu şöminenin karşısında paravan görevi yapan bir masaya sahip olmuştu. Londra'daki Krallık Bilim Derneği'nin Prens Victor'a armağan ettiği, içi samanla doldurulup doğal biçim verilmiş bir aybalığı, ağaç köklerinin parçaladığı döşeme taşları üzerinde, bir müzik kutusunun ve yeşil bir damacananın yanında yan gelmiş yatıyordu.

Damacananın içindeki su kabarcıklarında gökkuşağının tüm renkleri görülüyordu. "Ti Noel" yağma sırasında bunlardan başka çoban elbisesi giydirilmiş oyuncak bir bebek, halıdan yapılmış yastığı olan bir koltuk ve şekerkamışı yemek için her zaman üstüne oturduğu üç cilt *Ansiklopedi*'yi de ele geçirmişti.

Ama yaşlı adamı en mutlu eden şey, Henri Christophe'un yeşil ipekten yapılmış, kol uçları pembe dantelle işlenmiş hırkasını ele geçirmiş olmasıydı. Eskiymiş, kırışmış ve kokart yerine kırmızı bir çiçekli süslenmiş hasır şapkası başında, bir kral tavrıyla, hırkasını böbürlenerek gösteriyordu her zaman. Öğleden sonraları, dışarıya yerleştirdiği eşyaları arasında, gözlerini açıp kapayan oyuncak bebekle oynarken ya da her gün Alman halk türküleri çalan müzik kutusunu kurarken görülüyordu. Şimdi "Ti Noel" in çenesi düşmüştü; sokak ortasında el kol hareketleri yaparak durmadan konuşuyordu. Kumlu derelerde göğsü bağı açık diz çöküp çamaşır yıkayan kadınlarla; el ele tutuşup oynayan çocuklarla konuşuyordu. Özellikle masasının karşısında oturup da krallık asası yerine bir armut dalını tuttuğu zaman, dur durak dinlemeden konuşuyordu. Çok eskiden, tek kollu Mackandal'ın anlattığı ve tam olarak yerli yerine yerleştiremediği bulanık anılar belleğini zorluyordu. O günlerde hiçbir habercinin, hiçbir işaretin, nasıl bir görev yapacağını kendisine haber vermemesine karşın, yapması gereken önemli bir görevi olduğuna inanıyordu. Kuşkusuz, yıllarca bu mutsuz dünyada yaşayan ve bu topraklar üzerinde çocuklar yetiştiren birinin kazandığı haklara uygun büyük bir görev olmalıydı bu. Çünkü bu çocuklar artık onu unutmuşlar, yalnızca kendi çocuklarını düşünüyorlardı. Büyük olayların yaşanacağı zaten belliydi. Kadınlar onu bir patikada yürürken görünce saygılarını belirtmek için renkli mendiller sallıyorlardı. Bir kulübenin önünden geçerken yaşlılar yanlarına gelip oturması için onu buyur ediyorlar, bir bardak romla taze bir puro sunuyorlardı. "Ti Noel", tamtam sesleri arasında yapılan bir dansa gittiği sırada Angola Kralının eline düşmüş ve anlaşılması güç sözcüklerle ve vaatlerle dolu uzun bir konuşma yapmıştı. Sonra, birdenbire malikânesinde hayvan sürüleri ortaya çıkıvermişti. Çünkü bir süreden beri viranelerde gezinen bu hayvanlar hiç kuşkusuz ona bağlı olanların armağanıydı. "Ti Noel" koltuğuna kurulmuş, hırkasının yakasını yarıya kadar açmış, hasır şapkasını kafasına iyice geçirmiş, yavaş yavaş karnını kaşıyarak her yana buyruklar yağdırıyordu. Barış ve dinginlik içindeki bir yönetimin buyruklarıydı bunlar. Çünkü bu yönetimin özgürlüğünü ne beyazların zulmü, ne de siyahların zorbalığı tehdit ediyordu. Yaşlı zenci, yıkılmış duvarlar arasındaki boşlukları güzel şeylerle dolduruyordu; yoldan geçen birini bakanlığa atıyor, bir orakçıyı general yapıyor, beylikler, baronluklar veriyor, kız çocuklarını kutsuyor, çelenkler gönderiyordu. Yılbaşı ve bayram armağanı düzeni, barışsever deniz düzeni, yasemin düzeni işte böylece doğmuştu. Ama en çok aranan düzen, renkler nedeniyle turnusol düzeniydi. Kabul salonu olarak kullandığı taş döşeli bölüm dans etmeye çok elverişli olduğu için, "Ti Noel" in sarayı bambudan yapılmış kavalları, tef ve dümbelekleriyle gelen köylülerle sık sık dolup taşıyordu. Çalı çırpı yığını üstünde keresteleri yakıyorlardı. "Ti Noel" yeşil hırkasını giymiş, her zamankinden daha kibirli bir tavırla eğlenceyi izliyordu. Bir yanında köle kilisesinin temsilcisi bir rahip, öbür yanında Vertières'de Rochambeau'yu yenen eski bir savaşçı oturmuştu. Savaşçı, üzerinde hâlâ o görkemli savaş üniformasını taşıyordu. Evinin içine yağın yağmurlar yüzünden üniformasının mavi ve kırmızı renkleri solmuştu.

3. Yerölçümcüler

Bir sabah yerölçümcüler geldi. Tıpkı böcekler gibi gidip gelen bu yaratıkların gelişinin yol açtığı korkuyu anlamak için, onları harıl harıl çalışırken görmüş olmak gerek. Port-au-Prince'in uzak

yerlerinden, dumanlı tepeleri aşip gelerek Ova'ya inen yerölçümcüler, beyaz tenli, iyi giyimli ve sessiz insanlardı. Onları toprağa şerit yaparken, kazık dikerken, çekül taşırken, borulardan bakarken ve sudan bahanelerle cetvel ve gönyelere öfkelenirken seyretmeli. "Ti Noel", bu kuşku verici kişilerin toprağı üzerinde bir aşağı bir yukarı gidip geldiklerini görünce, onlarla hiç çekinmeden konuşmak istedi. Ama yerölçümcüler ona aldırış bile etmediler. Her yanı ölçerek, gri renkli defterler üzerine koca koca marangoz kalemleriyle notlar alarak, küstahça bir oraya bir buraya gidiyorlardı. Bu kişilerin Fransızca konuştuklarını öfke içinde fark etti. Küba Santiagosu'nda Lenormand de Mézy'yle iskambil oynadığı günlerden bu yana Fransızca'yı unutmuştu. Ti Noel" onlara aşağılayıcı sözler söyleyip tehdit ederek çekilip gitmelerini buyurdu; öylesine bağırıp çağırıyordu ki, yerölçümcülerden biri onu boynundan tutup kışına bir tekme atarak tarladan dışarı savurdu. Yaşlı adam gidip şöminesinin içine saklandı, paravanın arkasından başını çıkarıp lanetler yağdırdı. Ama ertesi sabah, yiyecek birşeyler almak için Ova'ya gidince her yanda yerölçümcüler bulunduğunu gördü. Ata binmiş zenci melezler ipek kemerler takmışlar, açık yakalı gömlekler ve askeri çizmeler giymişler, yüzlerce zencinin araziye belleme ve kazıklarla sınırlama çalışmalarını yönetiyorlardı. Tavuklarını ve domuzlarını yanlarına alıp eşeklerine binmiş yüzlerce köylü, kadınların feryatları ve gözyaşları arasında kulübelerini terk, ederek dağlara kaçıyorlardı. "Ti Noel", bunlardan biriyle konuşunca, tarla çalışmalarının zorunlu hale geldiğini ve şimdi kamçının Kuzey Ovası'nın yeni efendileri olan cumhuriyetçi melezlerin eline geçtiğini öğrendi.

Çalışmanın zorunlu olacağını ne Mackandal söylemişti, ne de Jamaikalı Bouckman. Zenci melezlerin ortaya çıkması, Someruelos Markisi tarafından kafası kesilen José Antonio Aponte'nin düşünemediği yeni bir durumdu. "Ti Noel", bu markinin önderliğinde yapılan ayaklanmayı Küba'da tutsak olduğu zamandan bu yana biliyordu. Saint-Domingues topraklarının, bu soyluların yönetimini güçlendireceğini; bu yarı melez sınıfın kendi hak ve ayrıcalıklarıymış gibi, şimdi, eski yerleşim yerlerini ele geçireceğini kuşkusuz Henri Christophe da bilemezdi. Yaşlı adam, La Ferrière Kalesine doğru başını kaldırıp baktı, ama zayıflamış gözleri pek uzakları göremedi. Henri Christophe'un bedeni artık insanlar arasında değildi, harç olup taşlaşmıştı. Olağanüstü kişiliğinden, Roma'da su dolu kristal bir şişede dalgalanan yalnızca bir parmak kalmıştı. Onu örnek alan Kraliçe Marie-Louise, kızlarını Carlsbad kaplıcalarına götürdükten sonra bir vasiyetname hazırlamış, ölünce sağ ayağının kendi bağıyla yapılan bir kilisede, Pisa rahiplerince alkol içinde korunmasını istemişti. Ti Noel" boş yere düşünüp duruyor, kırbaç altında yeniden iki büklüm olmuş adamlarına yardım edecek bir durumun olmadığını görüyordu. Yaşlı adam, yazgısına razı olanların, olanlara boyun eğenlerin, ayaklanmanın ibret verici bir sonucu olarak değerlendirdikleri bu zincirler, durmadan yenisi yapılan bu demirler ve gitgide artan bu yoksulluk karşısında umutsuzluğa kapılıyordu. Çok yaşlı olmasına karşın, kendisini de bu işlerde çalıştıracaklarından korkuyordu "Ti Noel". Mackandal'ın anısı kafasına yeniden takıldı. Mademki yaratıklar insan biçimindeyken bunca felâkate neden oluyorlar, öyleyse bu biçimden bir süre sıyrılıp Ova'da olup bitenleri yaygara koparmadan sakın sakın izlemek daha iyi olacaktı. İnsanoğlu bu kararı alır almaz, gerekli güce kavuştuğu zaman kolayca hayvan biçimine girebilirdi: "Ti Noel" bunu kanıtlamak için bir ağaca tırmandı, kuş olmak istedi ve hemen kuş oldu. Bir meyveye gagasını batırıp bir'dalın ucundan yerölçümcüleri seyretti. Ertesi gün aygır olmak istedi ve aygır oldu. Ama, bir ekmek bıçağıyla kendisini iğdiş etmek için kement atıp yakalamaya çalışan bir zenci melezden kaçıp kurtulmak zorunda kaldı. Yabanarısı olup hiç durmadan düzgün bir biçimde mumdan petek yapmaktan bıktı. Karınca oldu (kafasında hep bu kötü düşünce vardı); bitmek bilmeyen yollarda, Lenormand de Mézy'nin adamlarını, Christophe'un bekçilerini ve şimdiki zenci melezleri anımsatan iri kafalı başka karıncaların denetiminde koca koca yükleri taşımak zorunda kaldı. Ara sıra bir at, işçi topluluklarını yarıp geçerek yüzlerce insanın ölümüne neden

oluyordu. Bu olaydan sonra, koca başlı karıncalar yeniden safları sıklaştırıyor, patikalar yeniden 'şenleniyor, insanlar işlerine koyuluyor ve her şey eski durumuna dönüyordu. "Ti Noel", ancak kılık değiştirerek karınca olduğu için, bu türün hiçbir zaman dayanışma içinde bulunmadığını düşünüp o akşam tek başına masasının altına sığındı; inceden inceye sürekli yağın ve tarlalardan havaya saman ve ıslak hasır kokusu yayan yağmura karşı, bu masa ona barınak oldu.

4. Agnus Dei

Gökyüzü berrak, hava sıcaktı. Büyük bir gürültü "Ti Noel" in malikânesine gökten indiği sırada, örümcek ağlarını nemlendiren gecenin çiği daha yeni yeni buharlaşıp kayboluyordu. Sans-Souci'nin eski kümeslerindeki kazlar sendeleyerek yere inip paytak paytak koşuyorlardı. Kazlar yağma edilmekten kurtulmuşlardı. Çünkü zenciler bunların etinden hoşlanmıyorlardı. Olaylar sırasında, dağın kuytu yerlerinde istedikleri gibi yaşamışlardı. İhtiyar onları büyük sevinç içinde karşılıyordu. Gelişlerinden hoşnuttu. Çünkü bir zamanlar Bay Lenormand de Mezy kazları bu iklime alıştırmaya çalışırken onların örnek yaşamlarını izlemişti, akıllı ve şen şakrak hayvanlar olduklarını biraz biliyordu. Dişi kazlar, sıcak iklime alışık olmadıkları için, iki yılda bir yalnızca beş yumurta yumurtluyordu. Yumurtlama sırasında bir dizi tören yapıyorlar, bu gelenek kuşaktan kuşağa aktarılıyordu. Törenler tüm dişi ve erkek kazlardan oluşan bir klan önünde sığ bir derenin kıyısında yapılıyordu. Koro halinde neşe içinde bağrıışarak, gerdan kırarak, tepinerek ve dönerek usule uygun dans eden kazların ortasında, genç erkek kaz eşinin üzerine abanarak onunla ömür boyu birleşiyordu. Daha sonra klan yuvayı yapmaya koyuluyordu. Kuluçka döneminde gelini, geceleri nöbet bekleyen erkek kazlar koruyordu. Bunlar başlarını kanatlarının arasına soksalar bile her zaman pusuda bekliyordu. Kendilerini koruyamayan ince tüylü civcivler bir tehlikeyle karşılaşınca yaşlı erkek kazlar onları korumayı üstleniyorlar, ne bir köpekten, ne bir atlıdan, ne de bir arabadan korkup kaçıyorlardı. Kazlar düzenli, ağırbaşlı ve yöntemli bireylerdi; bir birey aynı türden bir başka bireyin egemenliği altında değildi. Yetke ilkesi, klan içi düzeni ayakta tutmak için titizlikle uyulması gereken bir ilkeydi. Bu ilkeyi tıpkı kral ya da Afrika'daki yaşlılar kurulunun şefleri rolündeki büyük erkek kaz koymuştu. "Ti Noel" rasgele kalıp değiştirmekten bıkip kaza dönüşmek ve toprağına yerleşen bu topluluğun yaşamını paylaşmak için olağanüstü güçlerini kullandı.

Ama bu toplum içinde bir yer almak istediği zaman, her yerde düşman gagalar ve aradaki uzaklığı korumak istediklerini belirtip ona yüz vermeyen gergin ve sınırlı boyunlarla karşılaştı. Beyaz tüylü bir erkek kaz, kendisine ilgisiz davranan dişilerin çevresinde kabarıırken onu bir çayırın kıyısında yapayalnız bıraktılar. O zaman "Ti Noel" ölçülü olmayı, kendini zorla kabul ettirmemeyi, başkalarının söylediklerini beğenip onamayı denedi. Bu kez de hor görüldü, kimse onu önemsemedi. Kökleri körpe tere otunun bulunduğu yeri dişi kazlara haber vermesi de bir işe yaramadı. Gri kuyruklu kazlar, hoşnutsuzluklarını belirten davranışlarda bulunuyorlardı. Sarı gözlüler, başlarının her iki yanından kibirli bir güvensizlikle bakıyorlardı. Şimdi klan, başka sınıftan birine tümüyle kapalı aristokrat bir topluma benziyordu. Sans-Sauci'nin büyük erkek kazı, Dondon'un büyük erkek kazıyla hiçbir ilişkiye göz yumuyordu. Bunlar karşı karşıya gelseler, savaş çıkardı. Bir süre sonra "Ti Noel", yıllarca diretsede bu klana hiçbir zaman giremeyeceğini, törenlerine kabul edilmeyeceğini, klanın her zaman onu dışlayacağını anladı. Tüm kazların eşit olduğuna inanmak için kaz olmanın yeterli olmadığı ona açıkça anlatılmıştı. Onun düğününde tanınmış hiçbir kaz ne şarkı söylemiş, ne de oynamıştı. Canlılar arasında kimse onu doğarken görmemişti. Kanının saflığını kanıtlayan küçük bir belge bile olmadan, kazayaklı dört kuşak karşısına çıkıyordu. Kısacası o bir metektir.

"Ti Noel", kazlar tarafından hor görülüşünün korkaklığından kaynaklanan bir ceza olduğunu anlar gibi oldu. Mackandal insanlara hizmet etmek amacıyla hayvan biçimine girmişti, onları bırakıp gitmek için değil. Şu anda yeniden insan biçimine dönen yaşlı adam bir anlık hayal dünyasından kurtulup yüce gerçeğin bilincine vardı. Çok kısa süreli bir evrende hayatimi: en önemli anılarını yaşamıştı. Kendisini güzel günlerin, daha iyi bir geleceğin beklediğine inandıran, Afrikalı uzak atalarının gücünü ve zenginliğini muştulayan kahramanları görmüştü: Yüzyılların yükü altında yaşlandığını duyumsadı. Bunca didişme, çalışıp çabalayarak ter dökme ve başkaldırma sonucu güçsüzleşen omuzlarına taş gibi ağır bir gezegenin evrensel yorgunluğu çöküyordu. "Ti Noel", soyunu ilgilendiren görevlerden kendi payına düşenleri yüklenmişti. Yoksulluğun son sınırına gelmiş olmasına karşın, bu kalıtı gene de tertemiz devrediyordu. Yaşamının sonuna yaklaşmıştı. Kim için acı çektiğini, kim için umut beslediğini insanoğlunun hiçbir zaman bilmediğini şimdi anlıyordu. İnsan, hiç tanımadığı kişiler uğruna acı çeker, onlar için umutlanır ve çalışır. Sıra onlara gelince, onlar da mutsuz olan başka başka insanlar uğruna acı çekecekler, onlar için umutlanacaklar ve çalışacaklardır. Çünkü insan, her zaman kendisine pay olarak verilenin ötesinde bir mutluluk peşindedir. Ama insanoğlu dünyayı iyileştirip güzelleştirmek istemesiyle, kendisini görevlere adamasıyla büyüktür. Tanrıların krallığında kazanılacak büyüklük yoktur. Çünkü orada her şey aşamalı bir düzendedir: Sınırsız bir varoluş, özveri, dinleme, zevk ve neşe vardır, işte bu nedenle, acı çekmekten ve çalışıp çabalamaktan bunalıp ezilmiş, felâketler ortasında bile sevebilen insanoğlu, yüceliğini ve yüksek değerini ancak bu dünyanın krallığında bulabilir.

"Ti Noel", örtüyü nasırlı ayaklarıyla yere atarak masasının üstüne çıktı. Cap kenti tarafında gök kararmıştı. Tıpkı yangından yükselen duman gibi. Dağdaki ve deniz kıyısındaki tüm boruların ortalığı çınlattığı gecenin karanlığı gibi. Yaşlı adamlarına, şimdi yönetimi ele geçiren melezlerin yaptıkları küstahlıklara karşı saldırıya hazırlanmalarını buyurarak, yeni efendilere savaş ilan etti. Tam bu sırada okyanustan yeşil bir kasırga yükselip Kuzey Ovası'na indi ve yeri göğü inleten bir sesle Dondon Vadisine girdi. Bonnet de l'Évêque Dağının tepesinde boğazlanan boğalar böğürürken, koltuk, paravan, *Ansiklopedi* nin ciltleri, müzik kutusu, oyuncak bebek ve aybalığı eski konutun ayakta kalan son kalıntılarının birdenbire çökmesiyle kaybolup gittiler. Tüm ağaçlar köklerinden sökülüp tepeleri güneşe dönerek devrildiler. Düşükleri yere tuz tortusu bırakan deniz suyu yağdı bütün gece.

O zamandan bu yana, tıpkı bir haç gibi kanatlarını gerip güneşi bekleyen, sonra kanatlarını kıvrıp Caiman Ormanının derinliklerine dalan, leş seven o ıslanmış akbabadan başka belki de kimse bir daha ne "Ti Noel"i gördü, ne de kol uçları pembe dantelli yeşil hırkasını.

SON